

I N H O U D S O P G A V E

Van het bestuur DIK KRUTHOF	2	Atheïsmedag 2013. Feest van de rede	15
Kennismaken met de nieuwe secretaris DIK KRUTHOF	2	In debat met de zuivere Koran ANTON van HOOFF <i>BOEKEN</i>	16
Vreemde citaten JAN van der WERFF	2	John Gray – De stilte van dieren ENNO NUY	18
Vrijdenkersdag over Religie en Onderwijs DIK KRUTHOF	3	F.Spigt – Notities van een lezer FRANS BIJLSMA <i>REACTIES</i>	20
Je overwon mij, Galileëër! ANTON van HOOFF	4	Gedachte-experiment GERHARD ELFERINK	21
Een ander geluid: Leve de Koning! RENÉE ARENDSSEN de WOLFF	8	Plantaardig – Gezond PAUL HOPSTER	22
Ballade van den republikein JAAP van den BORN	9	Veganisme als panacee JAN WIGGERS	23
God almachtig PAUL HOPSTER	10	GroenLinks en Ab Harrewijn JOS van DIJK	25
God zij zonder ons JAN van der WERFF	10	De Canon van de Godsdiensthyserie JAAP van den BORN	25
De Heer laat los ANTON van HOOFF	11	ASP geregistreerd als politieke partij	26
De oude Adam BERT ALTENA	12	De Hof van Eden HANS LOUIS KOEKOEK	28

Van het bestuur

Het bestuur heeft zich de afgelopen maanden vooral bezig gehouden met de voorbereiding van de jaarvergadering en van de activiteiten die dit jaar plaats vinden, zoals de Vrijdenkersdag en de Anton Constandselezing. Voorzitter Anton van Hooff is heel actief in het naar buiten brengen van onze standpunten door middel van lezingen, deelname aan discussiebijeenkomsten en ingezonden brieven. Onderwerpen waar wij ons op hebben laten horen zijn vooral jongensbesnijdenis en de koppeling van God aan het Koningshuis. Het woord godvrij is als nieuwe aanduiding voor onze beweging in de krant gekomen! Richard Duijnste is druk bezig met de verdere ontwikkeling van de website en de andere digitale communicatiemiddelen. Ons nieuwe bestuurslid Maartje Klomp organiseert op 6 juni een discussieavond voor de studenten op de UvH over de vraag hoe belangrijk de godsdienst is voor de Universiteit voor Humanistiek. Ook de Leerstoel Leo Polak aan de Rijksuniversiteit van Groningen komt altijd aan de orde: de advertentie voor een bijzonder hoogleraar strafrechtfilosofie staat nu op de website van de RUG. (Kijk op <http://www.rug.nl/about-us/work-with-us/job-opportunities/scientific>).

Dik Kruithof, secretaris

Kennis maken met de nieuwe secretaris



DIK KRUIHOF

Ik ben geboren in 1947 op de volkshogeschool Diependaal in Markelo in Overijssel waar mijn ouders, afkomstig uit Friesland en Limburg, leiding gaven. De lagere school doorliep ik in Nijverdal, Hantum en Alkmaar, de middelbare school in Alkmaar. Na de middelbare school heb ik sociologie en voorlichtingskunde gestudeerd in Wageningen en daarna heb ik gewerkt in de publiciteit, in de sport, in de ict-wereld en in de politiek. Ik heb vrijwilligerswerk gedaan in de kinderopvang, de politiek en vooral in de schaakwereld. Ik ben er trots op erelid te zijn van de oudste schaakclub van Nederland, de Koninklijke Schaakclub Philidor 1847. Dat Koninklijke heeft voor mij natuurlijk vooral te maken met de koning in het schaakspel!

Mijn opa in Maastricht was één van de eerste raadsleden van de SDAP in Limburg en de rode familie ben ik altijd trouw gebleven. Uiteindelijk heeft de politieke betrokkenheid ertoe geleid dat ik zes jaar raadslid ben geweest in Leeuwarden, de stad waar ik na mijn studie ben gaan wonen. Vanuit onze oude idealen zijn wij tien jaar geleden lid geworden van De Vrije Gedachte, en nu ik inmiddels gepensioneerd ben, leek het mij goed om wat meer voor de vereniging te gaan doen. Zowel in mijn werk als in vrijwilligersfuncties ben ik vaak ‘schrijver’ geweest en die functie was in het bestuur nog open, dus dat paste mooi.

Naast DVG ben ik nog actief in het Gewest Fryslân van de PvdA en in de ouderenzorg, en ik schrijf geregeld over museumbezoek in het internettijdschrift De Leunstoel.

Vreemde citaten

In zijn boek Het Sadistisch Universum schrijft Willem Frederik Hermans in zijn Vooraf:

“Dit boek is een verzameling prozastukken waar, als je goed kijkt, hier en daar een esseej tussen zit. Wat is een esseej? Het is een opstel waarin andermans boeken worden naverteld zonder namen te noemen, Engelse en Franse schrijvers in het oorspronkelijk worden geciteerd omdat het dan veel mooier klinkt en conclusies worden getrokken die de lezer zelf ook wel had kunnen trekken, als hij daar plezier in had gehad.”

De opvatting van Hermans is niet helemaal de mijne, maar wat de citaten in de oorspronkelijke taal ben ik het helemaal met hem eens. Het klinkt mooier en geleerder maar het is nergens voor nodig.

Een vrij groot aantal, vooral oudere, lezers van dit blad zijn de vreemde talen – en met name het Engels – niet of onvoldoende machtig. Daarom een vriendelijk doch dringend verzoek aan de schrijvers van essays en boekbesprekingen: vertaal citaten uit een boek dat in een vreemde taal geschreven is, in het Nederlands. Zo moeilijk kan dat niet zijn. U hebt de tekst tenslotte begrepen want anders zou u die niet citeren.

U zult daar veel lezers een plezier mee doen.

In speciale gevallen kunt u de oorspronkelijke tekst in een noot vermelden.

Namens de redactie, Jan van der Werff

Vrijdenkersdag over Religie en Onderwijs

Zaterdag 25 mei was in de UvH de Vrijdenkersdag over Religie en onderwijs. Aanleiding was een artikel in de Vrijdenker van september 2012 van Hans de Vries met als strekking dat het hard nodig is om bij het 100-jarig bestaan van de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs in 2017 kritische geluiden te laten horen over de ontwikkelingen in het onderwijs en de vraag te beantwoorden hoe het verder moet gaan.

Ter inleiding gaf onze voorzitter Anton van Hooff een korte indruk van het katholieke onderwijs als middel voor groei en emancipatie in zijn jeugd en als volledig verwaterd bijzonder onderwijs voor zijn eigen kinderen.

Rob Tielman gaf in kort bestek een helder overzicht van de relatie tussen humanisme en onderwijs in de naoorlogse periode. Vanaf het begin is het standpunt van het humanisme geweest dat zelfbeschikking altijd het uitgangspunt was en je kinderen in de volle breedte moet informeren over godsdienstige richtingen. Omdat er op het openbaar onderwijs democratische controle was, kon de pluriformiteit gewaarborgd worden. Uiteindelijk heeft dit geleid tot landelijke bekostiging van het Humanistisch Vormingsonderwijs.

Als beste manier om het bijzonder onderwijs naar pluriformiteit te sturen ziet hij niet afschaffing van artikel 23 – zo'n grondwetwijziging zal moeilijk haalbaar zijn en veel tegenstelling oproepen – maar door de onderwijsinspectie de kwaliteit van het onderwijs scherper te laten toetsen, bijvoorbeeld door via de leerplancommissie het ontkennen van geestelijke stromingen onmogelijk te maken (bijv. voor islamitisch onderwijs) en erop toe te zien dat uitzonderingsposities worden afgebouwd (ontslaan van homofiele leraren).

Na Rob kwam als gastspreker voor het geluid van het bijzonder onderwijs Jan Schippers van het wetenschappelijk bureau van de SGP. Hij gaf een goed beeld van de ontwikkeling van de vrijheid van onderwijs vanaf 1579 (Vrijheid van geweten) via 1848 (Vrijheid van onderwijs in de grondwet van Thorbecke) tot 1917 (Financiële gelijkstelling). Voor zijn weergave van bijzonder onderwijs (op religieuze grondslag) baseerde hij zich sterk op een ideaalbeeld met een onderwijs dat niet beperkend mag zijn en zorgt voor de persoonlijke ontwikkeling waarbij het geweten ook eigen vrije keuzes maakt: dienstbaar burgerschap, opvoeden is loslaten, kennismaken met verschillende religies etc. Ook de actuele problemen in het onderwijs werden duidelijk benoemd.

Uit de vragenronde werd wel duidelijk dat niet iedereen ervan overtuigd was dat het bijzonder onderwijs alle genoemde vrijheidsidealen ook waarmaakt.

Na de pauze gaf Dick Metselaar een duidelijk overzicht van het verdwijnen van het Openbaar Voortgezet Onderwijs uit Deventer. Door een brede onderwijsfusie zijn alle middelbare scholen in een grote cluster gekomen die onder leiding staat van een katholiek bestuur. Deventer heeft als stad van 100.000 inwoners dus geen Openbaar VO meer en de oorzaak is gelegen in handjeklap tussen politici en onderwijsbestuurders.

Hans de Vries schetste ten slotte Seculier Openbaar Onderwijs als toekomstperspectief. Het Openbaar onderwijs moet dan weer opgepakt worden als taak van de gemeente (en dus niet afgestoten worden aan grote Stichtingen). Seculier betekent dan dat uitgegaan wordt van een brede algemene vorming in levensovertuigingen (en dus niet kiezen voor een bepaalde levensovertuiging). Hierna vergeleek hij de laatste adviezen van de Onderwijsraad met dit toekomstperspectief, waarbij duidelijk werd dat die adviezen allemaal uitgaan van het handhaven van de bestaande machtsverhoudingen, soms nog versterkt door het propageren van schaalvergroting.

Conclusie, ook naar aanleiding van de vragenronde: Er is werk te doen om het onderwijs echt openbaar te houden! Het was een geanimeerde dag met ruim veertig deelnemers. Iedereen dank!

Dik Kruithof, secretaris

Je overwon mij, Galileeër!

Waarom het christendom in het Romeinse Rijk doorbrak



ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

‘Je overwon mij, Galileeër!’ waren de laatste woorden van keizer Iulianus de Afvallige, althans volgens Theodoretos, in zijn Kerkgeschiedenis (3,25). De historicus deelde de intense haat van zijn geloofsgenoten tegen de laatste heidense augustus.

Als ‘Galileeërs’ betitelde Iulianus laatdunkend de christenen. Volgens hem waren ze niet meer dan een Joodse sekte uit een buitengebied van Palestina – godsdiensthistorisch geen dwaas idee overigens. Zelfs als keizer nam hij nog de tijd voor het strijdschrift *Tegen de Galileeërs*.

Iulianus wist waarvan hij sprak. Als lid van de dynastie van Constantijn had hij een grondige christelijke opvoeding gehad. Maar onchristelijke moordpartijen in de familie hadden hem geleerd wat de evangelische leer van zachtaardigheid voorstelde. En het was ook een kwestie van stijl. De verfijnde filosofische geschriften uit de heidense traditie waren in zijn ogen superieur aan het gebrabbel van de bijbel en zijn uitleggers. Toen hij openlijk uitkwam voor zijn ‘omkering’ tot het heidendom kon hij – in een variant op Caesars *veni vidi vici* – zeggen: ‘ik bekende, onderkende, ontkende’ (Sozomenos, *Kerkelijke geschiedenis* 5,18,5).¹ Als keizer ging hij een regelrechte Kulturkampf met de christenen aan door hun leraren het recht te ontzeggen de heidense, klassieke schrijvers te gebruiken. Om kansrijk te concurreren probeerde hij een heidense tegenkerk op te zetten, inclusief de charitatieve instellingen die het christendom voor veel mensen aantrekkelijk maakte. Aan zijn korte bewind en de heidense herleving kwam een einde doordat hij op zijn Perzische veldtocht sneuvelde. Volgens één versie verrichtte een christelijke Romein het Gode welgevallig werk door hem arglistig te doden.

Iulianus werd voor heidense intellectuelen een icoon, maar zij vormden eilanden van klassieke cultuur in een rijk dat het christendom enkele decennia na Iulianus’ dood als staatsgodsdienst aannam.

De goden waren niet dood

Hoe kon het gebeuren dat een cultuur die eeuwenlang gekenmerkt werd door religieuze

verscheidenheid ten slotte bij één god in drie personen zwoer? Voor gelovigen is er natuurlijk geen probleem: het lag eenvoudig in gods heilsplan dat het christendom zegevierde. In schrille kleuren schilderde de christelijke kerkgeschiedenis de absurditeit en leegte van het heidendom; de antieke zielen zouden gesnakt hebben naar de volle heilsleer.

Deze opvatting is aantoonbaar onjuist: het heidendom was in al zijn verscheidenheid vitaler dan ooit. Zelfs de goden van het oude pantheon hadden voor de miljoenen van het Romeinse Rijk nog een reële betekenis. Ze verschenen in dromen, zoals Artemi-

doros in zijn *Droomduidingen* uit de tweede eeuw van onze jaartelling vertelt.²

Iedere god krijgt bij Artemidoros een behandeling, te beginnen bij het hoofd van de Olympiërs: ‘Zeus zien zoals we hem voorstellen of zijn beeltenis, met zijn typische attributen is goed voor een koning en een rijke. Want hij is meester van het geluk van de een en de rijkdom van de ander. Aan een zieke voorspelt hij genezing; ook voor anderen is hij gunstig’ (2,35). Even tevoren verklaart Artemidoros overigens wel dat de rangen en standen in het pantheon corresponderen met die in de mensenwereld: de twaalf *Olympische* goden zijn gunstig voor de machtigen der aarde, de hemelgoden voor normale mensen, die van de aarde voor de minvermogenden en aan de goden van de onderwereld hebben alleen boeren en mensen die het daglicht schuwen iets. Met instemming haalt Artemidoros de dichter Kallimachos aan: ‘Steeds geven de goden aan de kleine man het kleine’ (4,84). Dus ook de oudheid kende al de wijsheid dat wie voor een dubbeltje geboren was, nooit een kwartje werd.

Alle godheden passeren de revue: ‘Artemis: gunstig voor mensen met angst, wegens het woord *artemes*, dat ‘gezond’ betekent; ze



Iulianus de Afvallige

houdt hen vrij van angst; ook voor barende vrouwen een gunstige godin, want ze heet de Liggende.’ ‘Het maakt niet uit de godin te zien zoals we ons haar voorstellen of haar beeltenis; want of de goden nu vleselijk verschijnen of als beelden van materie, ze hebben dezelfde betekenis. Maar sneller wordt op goed of kwaad geduid als de goden zelf worden gezien dan hun beeltenis’ (2,35). Gunstig is het bij beelden dan wel als de beelden van hard en onvergankelijk materiaal zijn gemaakt: goud, zilver, brons, ivoor, natuursteen, barnsteen of ebbenhout. Dubieus of zelfs ongunstig is als hun beeltenis van terracotta, leem of was is of als het om een schildering gaat (2,39).

Als de goden hoogstpersoonlijk verschijnen, brengen ze niet altijd geluk. ‘Artemis naakt te zien is hoe dan ook voor niemand gunstig’ (2,35). Dit laatste begrijpt iedereen die weet hoe Aktaion door zijn eigen jachthonden werd verscheurd toen hij per ongeluk de godin badend in een bospoel had gezien.

Artemidoros’ zegslieden – en cliënten? – zien de individuele goden en helden in allerlei gedaantes, met hun diverse attributen. Voor de uitwerking van de droom is het wel cruciaal dat ze hun karakteristieke uitmonstering hebben, anders zijn ze bedrieglijk (1,40). Ook in het traditionele christendom dient de heilige zich bij zijn leest te houden: de Heilige Laurentius mag niet worden uitgebeeld met het vat kokende olie waarin Vitus is verbrand. Hij dient het metalen rooster vast te houden waarop hij sudderde. Voor rechtgelovige katholieken maakt het ook veel uit of zij met Maria van Lourdes of met die van Fatima te doen hebben.

Natuurlijk hebben zeelieden alle goeds te verwachten van een droomgezicht van ‘Aphrodite van de Zee’, *Pelagia*. Aphrodite de Opduikende, *Anadyomenè*, het meest bekend uit het schilderij *De Geboorte van Venus* door Botticelli, geeft meer onrust. Ze brengt storm en schipbreuk, maar uiteindelijk redding en is in het algemeen helpster in hopeloze zaken. ‘Zij wordt altijd als gunstig beschouwd wanneer ze tot aan haar middel van onderen bedekt is, maar haar borsten, die de grote voedsters zijn, helemaal bloot geeft. Toaal naakt is ze alleen gunstig voor prostituees’ (2,37).



Artemis

Dromen van gemeenschap met een god voerspelt aan een zieke de dood. Want dan gaat de ziel het lichaam verlaten en verenigt zij zich met de goden (1,91).

De flexibiliteit van de antieke religie blijkt uit haar vermogen om nieuwe goden te integreren. Zelfs abstracte, filosofische voorstellingen zoals Natuur, Beschikking, Rechtsorde en de stoïsche Voorzienigheid drongen in de antieke droomwereld door. Intellectuelen konden de oude goden zien als concrete symbolen van hun ideeën en daarom zonder gewetensbezwaren meedoen aan de ‘naïeve’ rituelen. Ook de Egyptische goden, zoals Isis en Serapis die als exoten

een grote opgang maakten in het Romeinse Rijk, bliezen hun partijtje mee in het grote religieuze orkest.

Constantijn tolereert

Naast Aphrodite krijgt in Artemidoros’ *Droomduidingen* van de grote goden de Zon relatief veel aandacht: *Helios* was een godheid die voor vele religieuze geesten in de Oudheid alles overkoepelde. Het is de vraag of Constantijn op de vooravond van de slag bij de Milvische brug in 312 in zijn visioen niet eerder de Onoverwinnelijke Zon, *Sol Invictus*, zag dan het kruis van Christus. Constantijns bekering nam ook een flinke tijd in beslag. Pas 25 jaar later, op zijn sterfbed, in 337, liet hij zich dopen. Uitstellen van de doop was een handige heilstactiek. Als je eenmaal gedoopt was, werd je verondersteld zondeloos te leven – de biecht was als reparatiemiddel nog niet uitgevonden. Van een keizer die



Constantijn

zowel zijn vrouw als zijn zoon uit de weg ruimde, was dat wat teveel gevraagd. Niettemin werd Constantijn door de Kerk erkend als de dertiende apostel.

Een jaar na zijn overwinning op de keizerlijke rivaal in het westen kondigde Constantijn samen met Licinius, keizer van het oosten, het zogeheten tolerantie-edict van Milaan af. Hierbij werd het christendom tot een ‘toegelaten godsdienst’, *religio licita*, verklaard. De christenen moesten niet langer buitenstaanders zijn.

Zaad der Kerk

Dit tolerantie-edict maakte een einde aan de christenvervolgingen die alleen in de derde eeuw op vrij grote schaal hadden plaatsgevonden. Zo had keizer Decius omstreeks 350 van alle rijksbewoners geëist dat ze voor het welzijn van het rijk een offer brachten. Commissies verstrekten een getuigenschrift, *libellus*, van goed religieus gedrag:

Aan de offercommissie van Aurelia Charis uit het dorp Theadelphia.

Steeds heb ik aan de goden geofferd en altijd een vroom gedrag getoond, en nu heb ik in uw tegenwoordigheid volgens het edict pleng- en bloedoffers gebracht en van het offervlees geproefd, en ik verzoek om me dit door ondertekening te bevestigen.

(handschrift 1) In het eerste jaar van Imperator Caesar Gaius Messius Quintus Traianus Decius Pius Felix, augustus 22 Payni (Egyptische naam voor een maand).

(handschrift 2) Wij Serenos en Hermes Aurelius hebben u zien offeren.

(handschrift 3) Ik, Hermes, heb ondertekend. (Papyri Hamburgenses, libelli 6)

Er waren christenen die principieel weigerden. Zij konden als de regionale overheid echt dwingend optrad, worden opgepakt, verhoord en ter dood veroordeeld. Ze traden dan toe tot het gezelschap van de 'bloedgetuigen', de oud-Nederlandse weergave van het Griekse *martyres*. Terwijl gewone gelovigen zich altijd bewust waren van hun zondigheid, konden de 'martelaren' zeker zijn van het eeuwige heil. Zij golden als de 'heiligen', *sancti*. Men liet zich graag in de buurt van zo'n martelaar begraven in de hoop te delen in zijn goddelijke genade op het einde der tijden.

De heidense omgeving sloeg het halsstarrige gedrag van de christelijke martelaren met verbijstering gade: wie liet zich nu doden om een geloofsovertuiging? Iedereen kon in het Romeinse Rijk op zijn manier zalig worden. Velen deden aan 'reli-shoppen'; ze lieten zich in allerlei mysteriën inwijden, kozen hun eigen favorieten uit het aloude pantheon, betuigden zonder problemen eerbied aan inheemse goden, maar deden als loyale burgers wel mee aan de officiële culten. De onthutsing over de christelijke halsstarrigheid tot de dood toe sloeg gaandeweg om in fascinatie: wat was het

geheim van het christendom dat sommigen hun leven ervoor veil hadden? Om de wervende werking van het martelaarschap te onderstrepen riep de apologeet Tertullianus uit:

Zaad, dat is het bloed der martelaren. (Apologeticum 50,13)

Christelijke Succesformules

Naast de wervende werking van het martelaarschap zijn er historisch een reeks verklaringen te geven voor de uiteindelijke triomf van het christendom. Het was in derde eeuw, de tijd van crises, van cruciale betekenis gebleken dat het in plaatselijke gemeentes was georganiseerd. Alle leden droegen naar vermogen bij, zodat het godsdienstig leven niet afhankelijk was van de overheid en rijke sponsors, zoals bij de oude culten het geval was.

Er was een druk verkeer van personen en brieven tussen de gemeentes. Vol trots informeerde men de geloofsgenoten elders over de standvastigheid van de plaatselijke martelaren.

In de gemeente hadden ook vrouwen taken, zoals die van diacones. Wel waren zulke functies van lager niveau dan die van de mannelijke 'ouderlingen' (*presbyteroi*, verbasterd tot 'priesters') en bisschoppen (*episkopoi*, toezieners), maar er was een aanzienlijk verschil met bijvoorbeeld de Mithrasdienst die met zijn krijgersmoraal vooral mannen aansprak. Christelijke vrouwen konden er net als slaven zeker van zijn dat ook zij met ziel en lichaam zouden opstaan bij het Eindoordeel, na een slaap in vrede, vandaar de wens 'moge hij/zij rusten in vrede'. De christelijke leer was te bevatten voor de eenvoudigen van geest, maar kon door intellectuelen in filosofische begrippen omgezet worden. De overstap, zoals bij Augustinus, werd vergemakkelijkt door het Neoplatonisme dat veel ontwikkelden in die tijd aanhingen. Het zag de oorsprong van alles in het geestelijke Ene dat in steeds concreter gestalten uitvloeide, 'emaneerde', tot de verschijnselen van de lage, materiële wereld. De wijze moest zich aan het stoffelijke onthechten en bij voorkeur via mystieke ervaringen zijn ziel verenigen met het Ene.

Neoplatonische formules zijn te bespeuren in de officiële geloofsbelijdenis die de kerkvergadering van Nicea in 425 vastlegde. Dit concilie kwam bijeen op instigatie van



Decius

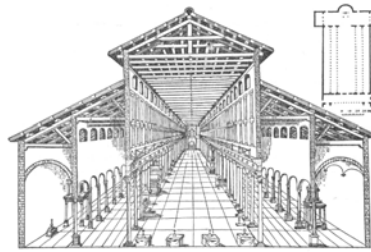
Constantijn, die een jaar tevoren zijn laatste keizerlijke rivaal, die in het oosten, had uitgeschakeld. Hij kwam bedrogen uit in zijn verwachting dat het christendom verenigend zou werken, want hij kwam er spoedig achter dat de gelovigen hopeloos verdeeld waren over de Ware Leer. Was Jezus als Gods zoon nu ‘godgelijk’ of ‘godgelijkelijk’ aan de Vader? In het Grieks ging het om één letter verschil, *homo(i)ousios*, maar voor de rechtgelovigen, *orthodoxoi*, was het zaak de andersgelovigen op hun nummer te zetten. Het werd ‘godgelijk’. In het Latijnse *Credo*, wordt dit dogma verwoord in de tongbreker *consubstantialis*, in Nederlandse versies weergegeven met iets als ‘enig in wezen’ (met de Vader).

Uit het hele rijk togen de kerkelijke autoriteiten naar Nicaea en naar de andere concilies. Inmiddels had het christendom zich genesteld in alle stedelijke centra, juist in de metropolen. Hoewel het naar verhouding nog maar een minderheid was (10-20%), was het als groep daardoor voor de overheid erg zichtbaar.

De deelnemers aan ‘Nicaea’ en van andere concilies mochten gebruik maken van het keizerlijke transportsysteem, weer een teken van Constantijns begunstiging van het christendom. De massa zag uit welke hoek de wind waaide; zij trad massaal tot het christendom toe. De kleine huiskerken die tot dan de verzamelaarsplaatsen voor de christelijke minderheid van misschien 10% van de bevolking waren geweest, konden de toeloop niet aan. Daarom werd de grote markthal, de basilica de nieuwe kerkvorm. Constantijn liet door zijn militaire bouwmeesters een krans van zulke ‘basilieken’ om de oude kern van Rome bouwen: de Sint-Pieter, de St.-Jan van

Lateranen en de ‘Petrus en Paulus buiten de muren’.

De geëigende locatie voor een kerk was het graf van een heilige martelaar, echt of vermeend. Omdat antieke graven buiten de stad lagen, veranderde de structuur van menige stad. Een sprekend voorbeeld levert Xanten. Daar ontstond op het grafveld buiten de oude Colonia Ulpia Traiana



Sint-Pieter

een schrijn voor de Heilige Viktor en zijn gezellen, dus ‘Bij de heiligen’, *Ad Sanctos*. Dit werd verbasterd tot Xanten. De schrijn werd in de loop der eeuwen uitgebouwd tot een dom, waaromheen zich de nieuwe, middeleeuwse stad ontwikkelde. Omdat deze niet erg omvangrijk werd, strekte zij zich niet over de oude Romeinse stad uit. Daardoor bestaat daar nu de unieke situatie dat de Romeinse colonia als archeologisch park kon worden blootgelegd en deels weer opgebouwd.



Xanten

In veel opzichten namen de christelijke heiligen de plaats in van de goden van het oude polytheïsme. Er dreigde wel even een stagnatie in de toevoer van *sancti* doordat het martelaarschap in het christelijke rijk niet meer beschikbaar was. Maar toen diende zich een nieuw type heilige aan: fundamentalisten trokken zich terug in de woestijn en leefden daar op een dieet van sprinkhanen. Anderen lieten zich als kluizenaars in metselen of verbleven tientallen jaren op een pilaar, omringd door bewonderende menigten pelgrims. Tegenwoordig zou men in zulke gevallen het RIAGG inschakelen, maar in de collectieve godsdienstverdwazing van het laat-Romeinse en het Byzantijnse Rijk werden zulke fanatici de nieuwe geloofskampioenen.

Noten:

1. Grieks: *anegnôn*, *egnôn*, *apegnôn*.

2. Dit kostelijke boek is in het Nederlands beschikbaar: *Artemidoros van Daldis. Droomboek*, vert. Simone Mooij-Valk, Voltaire, 's-Hertogenbosch 2003.

Dit artikel is een bewerking van fragmenten uit twee van mijn boeken beide bij de uitgeverij Ambo: *Marcus Aurelius. De keizer-filosoof* (2012) en *KLASSIEK. Geschiedenis van de Grieks-Romeinse wereld*, verschijnt in augustus 2013.

Een ander geluid: Leve de Koning!

RENÉE ARENDSSEN DE WOLFF, oud-advocaat

Het is opmerkelijk hoe De Vrijdenker van april 2013 bol staat van antimonarchie en anti-Oranje. Kennelijk moeten zichzelf respecterende vrijdenkers tegen de monarchie zijn; of durven monarchisten hun mening niet te geven in De Vrijdenker? Slechts Rob van Grieken in zijn artikel “Een nieuwe koning – fijn of niet” en Gerhard Elferink in “Droom” gaan genuanceerder te werk.

Toch was het leuk geweest als er een artikel was geplaatst vóór de monarchie, al was het maar voor een zuivere discussie en om ook eens een ander geluid te horen.

De Nederlanden hebben een langdurige band met de Oranjes. Ja, inderdaad veelal ‘van Duitschen bloed’ maar dat is niet verkeerd als je inteelt wilt tegengaan. En ‘het volk’ heeft die Oranjes indertijd in het hart gesloten vanwege hun strijd tegen de katholieke overheersing en tegen het heersend gezag (Philips II) van Spanje. Het ‘vrijdenken’ in die tijd bestond, zo zou je kunnen zeggen, uit het verzet tegen de koning en de strenge katholieke kerk. Willem van Oranje had het lef zich als leider in de strijd te werpen. Daarna hebben de Oranjes als stadhouder nog vele generaties een belangrijke rol gespeeld. Pas in 1813 ontstond de eerste Grondwet, later gevolgd door nieuwere uitvoeringen waarvan de belangrijkste die van 1848 was, waarbij de macht van de koning werd ingeperkt.

We hadden na de Franse overheersing in het begin van de 19de eeuw ook voor een ander staatsbestel kunnen kiezen, maar kennelijk hadden onze voorouders geen bezwaar tegen een erfelijke monarchie.

Enkele veelgehoorde argumenten om tegen de monarchie te zijn, luiden:

- Niet-democratisch.
Ja, als je ervan uitgaat dat een koning rechtstreeks moet worden verkozen, dan is dat juist. Maar als je ervan uitgaat dat het volk, onze voorouders, in de 19de eeuw hebben besloten om de macht van de koning in de Grondwet te regelen dan kan je er niet aan ontkomen dat dat – in die tijd – via democratische weg is gebeurd.
- Te duur? Een president kost het land ook veel geld. En het is aan het parlement om te bepalen hoeveel of weinig de koning c.s. aan toelage ontvangen.
- Erfopvolging geen garantie voor goed koningschap – klopt, maar dat is een president ook niet. Wat moet zwaarder wegen: een populaire koning of een zwakke, maar eerlijk gekozen president? Immers, het volk kan iedere malloot die zich populair gedraagt tot president kiezen: dat kan het parlement niet tegenhouden. Je wilt toch niet opgescheept zitten met president Wilders of bedenken eens hoe het onder president Fortuyn zou zijn geweest?
- Invloed? De koning krijgt zoveel invloed als het volk wenst. Op dit moment is die invloed minimaal, zeker nu het parlement heeft besloten de koning buiten het proces van de totstandkoming van een regering te houden.

En zijn er dan nog argumenten vóór een erfelijke monarchie?

- Continuïteit: wij zitten hier tenminste niet met het probleem zoals in Italië dat er geen regering kan worden gevormd als er geen president is en niemand zijn stem wil geven aan de kandidaat die niet zijn voorkeur heeft waardoor het landsbestuur stilligt.
- De prins(ess)en van Oranje hebben van jongs af aan geleerd hoe zij later hun ambt moeten vervullen. Zij dienen van onberispelijk gedrag te zijn: sinds de 20ste eeuw valt er op het gedrag van de koning(inn)en weinig aan te merken (waarbij ik hun echtgenoten buiten beschouwing laat). Van presidenten kan dat niet altijd gezegd worden, denk aan de Duitse president die onlangs moest aftreden en tricky Dicky Nixon met zijn Watergate affaire.
- Vertegenwoordiging: er zullen altijd personen moeten zijn die het land vertegenwoordigen, die aan het hoofd van handelsmissies staan en die linten doorknippen... Als je afstapt van de monarchie kom je dáárvoor weer bij een president uit.
- Verbondenheid: de koning zei het zelf ook: Oranje verbindt: kijk maar naar de oranjegekleurde pleinen tijdens de inhuldigingsdag.
- Gevoel voor historie, folklore: het merendeel van de Nederlanders houdt van het sprookje. Waarom zou je ze dat ontnemen?

Of kunnen we zonder koning én zonder president? Ja, dán pas zou het goedkoper worden, geen verkiezingen, geen opening van het parlementaire jaar met gouden koets, etc. En wat saai en wat ontzettend Hollands om alle gevoel voor theater en ceremonieel af te zweren omdat het *te duur* zou zijn! Laten we dan maar op andere zaken bezuinigen, zoals de maandelijksse verhuizing van het Europees parlement naar Straatsburg! Dát is nog eens geldverslindend!

Al met al, moeten we misschien wel heel erg blij zijn met zo'n parlementaire monarchie zoals die bij ons functioneert. We staan daardoor in het buitenland ook veel meer op de kaart. Maar het mag wel met wat minder prinsen en prinsessen, gewoon beperken tot de rechte lijn. En dan zonder 'semi-prinsessen' zoals Petra (Laurentien) Brinkhorst die je alleen nog maar met 'prinses' mag aanspreken!

Dus laten we hieronder nog wat spelregels neerzetten:

- De koning heeft een ceremoniële functie. Dat houdt in:
 - De ministers zijn verantwoordelijk voor politieke uitspraken van de koning
 - De koning zit niet in de regering
 - De koning zit niet in de Raad van State
 - De koning benoemt niet de ministers (letterlijk: dienaren van de koning)
- Het parlement bepaalt de pensioengerechtigde leeftijd van de koning.
- De leden van het koninklijk Huis dienen inkomen te ontvangen volgens de Balkenendenorm vermeerderd met toeslagen en onkostenvergoedingen die nodig zijn voor het hebben van een secretariaat en hofhouding, buitenlandse reizen etc.
- Het inkomen van de koning wordt gebruteerd zodat ook hij IB en erfbelasting betaalt. Voor de vrijstelling daarvan valt geen enkel valide argument te verzinnen.
- Bij disfunctioneren van de koning kan deze worden afgezet indien tweederde meerderheid van de Staten-Generaal daartoe besluit.
- Het koninklijk Huis wordt beperkt tot in de rechte lijn.



Ballade van den republikein (met dank aan Anton van Duinkerken)



JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen, 1951) beidt zijn tijd.

Jawel mijnheer, ik wil een republiek!
Iets wat ik deel met échte democraten
Weg met die halvegare koningskliek
Al die Oranje-Nassau-staatspiraten
Waarvan je nooit wist waar hun handen zaten:
Hun jachtlust gold de vrouwen en het zwijn
(Uit paarzucht, denk maar niet dat ze die aten)
Daarom mijnheer, ben ik republikein

Je krijgt van heel die clan toch een koliek!
Neem Bernhard, ooit de trots van zijn soldaten
Als één woord hem niet paste is het 'chic'
Hij heeft een stroom van bastaards nagelaten
En ook zijn graaizucht liep zó in de gaten
Dat ieder ander zwaar gestraft zou zijn:
Maar hij moest slechts in burger door de straten
Daarom mijnheer, ben ik republikein!

De hele bende is ook zwaar mystiek
De een staat zwevend met een boom te praten
De ander met een rare UFO-freak
Of met de vreemdste aardstraalkastfanaten
Je vraagt je af, zijn dit wel echt primaten?
Je vindt iets met zo'n protoplasmabrein
Zelfs in geen berggehucht in de Karpaten
Daarom mijnheer, ben ik republikein!

O god, ik raak hiervan in alle staten!
Mijn bloed kookt woest van woede en venijn
Een goed excuus voor drank en opiaten:
Daarom mijnheer, ben ik republikein!

God almachtig



PAUL HOPSTER (1940) is gepensioneerd psycholoog; van 1974-'89 bestuurslid van DVG en hoofdredacteur van "De Vrije Gedachte" later geheten "De Vrijdenker"; van 1999–2009 hoofdredacteur en vanaf 2009 redacteur van "De Vrijdenker"

Zo waarlijk helpe mij God almachtig. Zo klonk het uit ongeveer de helft van de kelen van de leden van de Staten Generaal verzameld in de Nieuwe Kerk te Amsterdam bij het afleggen van de eed bij de inhuldiging van Koning Willem-Alexander. Hier begint het al. Bedoeld zal zijn: Zo helpe mij de almachtige God of: zo helpe mij God, de almachtige.

In een ingezonden brief in NRC Handelsblad van 29 april 2013 noemen twee predikanten van de Kloosterkerk in Den Haag deze tekst *niet meer van onze tijd*. Beter op zijn plaats zou hier zijn de kwalificatie *achterhaald*. Immers god's almacht is (zeer) beperkt. Zeker sinds de Tweede Wereldoorlog spreekt men niet meer over god's almacht. De theoloog Heering vindt het beter dat we na Stalin, Hitler en de atoombom een eeuw lang zouden moeten zwijgen over god's almacht. In de bijbel wordt "de almachtige" omschreven als "de verhevene".

De twee predikanten en de theoloog Berkhof verklaren, niet snel te spreken over god's almacht maar over god's overmacht, de overmacht van zijn liefde. Het komt neer op: de liefde van god voor de mens zal uiteindelijk het kwaad in de mens overwinnen. Het is niet god de almachtige, maar god de overmachtige. God zit ergens tussen de almachtige en de onmachtige. God is onmachtig het kwaad (van de mens) te verdelgen of te bestrijden, maar is desondanks overmachtig naar die mens. Overmachtig in het schenken van liefde. Die overmacht in liefde brengen naar de mens moet overigens nog bewezen worden.

Indien god echt bestaat – dus ook los van de mens – is die god niet almachtig, niet verheven, niet liefdevol. Indien god niet bestaat buiten de creërende geest van de mens, is die god almachtig, verheven, liefdevol.

God bestaat niet – dan is hij almachtig en verheven.

God bestaat – dan is hij niet almachtig of verheven.

Een niet bestaande god is almachtig.

Een echt bestaande god is onmachtig.

God zij zonder ons



JAN VAN DER WERFF (1939, Groningen) gepensioneerd omroepmedewerker, hoofdredacteur De Vrijdenker

Als je de 2-euromunten van Nederland goed bekijkt, zie je dat een van de meest atheïstische landen ter wereld het randschrift "GOD ZIJ MET ONS" op zijn munten drukt. Oorspronkelijk werden randschriften en kartelranden gebruikt om de munten intact te houden (dieven sneden randen van de gouden en zilveren munten af) en om vervalsing tegen te gaan. Tegenwoordig is het nauwelijks nog lucratief om munten te vervalsen: de intrinsieke waarde van de munt, d.w.z. de waarde van het metaal, is vaak hoger dan de nominale waarde van de munt.

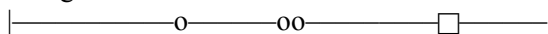
Randschrift is een numismatische traditie. Daar is geen enkel bezwaar tegen, maar waarom zo'n oubollige tekst?

Ook in het Verenigd Koninkrijk worden sommige munten van een randschrift voorzien. De meeste 1-pondmunten dragen het randschrift "DECUS ET TUTAMEN" – "sieraad en waarborg". De ponden die een Welsh wapen of symbool dragen hebben als randschrift "PLEIDIOL WYF I'M GWLAD" – "trouw ben ik aan mijn land", een strofe uit het volkslied van Wales.

De munt van 2 pond heeft een interessanter randschrift, namelijk "STANDING ON THE SHOULDERS OF GIANTS" – "staande op de schouders van reuzen". Dit is een uitspraak van Isaac Newton in een brief aan zijn rivaal Robert Hooke: "If I have seen a little further it is by standing on the shoulders of giants" – "Als ik een beetje verder heb gezien, komt dat door op de schouders van reuzen te staan." Newton was niet de eerste die deze uitspraak deed, maar veel wetenschappers hebben

die als motto overgenomen. Overigens was Newton's opmerking niet alleen een teken van bescheidenheid maar ook een steek onder water omdat Hooke nogal klein van stuk was. Niettemin is “standing on...” een prachtige tekst voor een randschrift.

The Royal Mint – De Britse Munt – geeft ook veel gelegenheidsmunten uit. Dit jaar zijn dat onder andere drie munten van 2 pond. Een daarvan is een munt ter herinnering aan het feit dat de eerste Guinea – een gouden munt van 1 pond, later 21 shilling – 350 jaar geleden werd geslagen. Het randschrift hiervan luidt “WHAT IS A GUINEA? 'TIS A SPLENDID THING” – “Wat is een guinea? 't Is een prachtig ding.” De tekst stamt uit een gedichtje uit 1809. Nog leuker zijn de randschriften op beide 2-pondmunten ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de Londense metro. Een ervan heeft een randinscriptie die er ongeveer zo uitziet:



als een lijn uit de plattegrond van de Underground. Het randschrift op het andere 2-pondstuk is nog leuker. Het is de tekst die bij elke halte in de Londense metro wordt omgeroepen: “MIND THE GAP” – “Denk om het afstapje.”

Waarom kunnen in een land als Engeland wel goede of leuke teksten in het randschrift van munten worden gedrukt, en waarom moeten wij het doen met het versleten “GOD ZIJ MET ONS”? Omdat coalities wel eens de steun van het CDA, de ChristenUnie of SGP nodig hebben.

Wanneer krijgen we nu eens een randschrift als “God zij zonder ons”, “Vrijdenken is noodzaak”, of om mijn part “Vergeet u niet uit te checken”?

De Heer laat los



ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus en voorzitter van de Atheïstisch-Humanistische vereniging De Vrije Gedachte

Opgegroeid in de tijd dat naast de krant de radio het enige venster naar de wereld was, ben ik nog steeds een toegewijde luistervink. Het valt mij telkens op hoe weinig de beelden van de televisie toevoegen aan het nieuws. Neem maar eens de proef en luister alleen naar de ver-kijk; zo kom je meer dan genoeg te weten.

Het zal daarom niet verbazen dat de EO mijn favoriete omroep is: bij de omroep van het Woord wordt verrukkelijk veel gepraat. Jammer genoeg zijn de heren die precies wisten wat de Heer bedoelde uit de ether verdwenen. Maar er blijft genoeg te luisteren over, heel vaak inhoudelijk erg interessant. Zo was er op hemelvaartsdag 's ochtends een programma over het loslaten van kinderen. Ouders vertelden hoe zij het hadden ervaren toen hun zoon of dochter opeens de wijde wereld inging, soms al op zestienjarige leeftijd. Bij de aankondiging kon de omroeper het niet laten een verband te leggen met het merkwaardige feest van de dag: het onderwerp loslaten kwam goed uit, want op deze dag had Jezus ook zijn leerlingen losgelaten. Hoe heerlijk dat de Heer overal kan worden bijgehaald.



Hemelvaart: des heren Loslaatfeest

De oude Adam – over anarchisme en de nieuwe mens

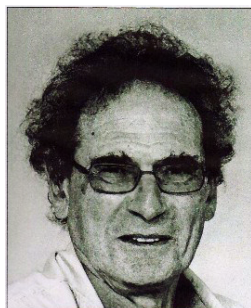


BERT ALTENA is universitair docent aan de Erasmus Universiteit. Houdt zich bezig met sociale geschiedenis, in het bijzonder van de arbeidersbeweging en het anarchisme. Legt de laatste hand aan een biografie van A.J. Lanssen, die in de jaren twintig *De Dageraad* zo'n beetje volschreef maar na zijn dood vrij snel vergeten is.

[Op 1 mei j.l. werd er officieel afscheid genomen van Rudolf de Jong als bestuurslid van het Humanistisch Historisch Verbond te Utrecht. Rudolf is mederedacteur van het anarchistische tijdschrift DE AS. Een van de sprekers was Bert Altena docent op de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Hij publiceerde onder andere het proefschrift Een broeinest der anarchie. Arbeiders, arbeidersbeweging en maatschappelijke ontwikkeling.

Wim de Lobel]

Ik denk niet dat ik de enige ben, maar de laatste twee decennia heb ik van Rudolf de Jong dikwijls de klacht gehoord: “Er komt de laatste tijd niets uit mijn handen.” Ieder, die de publicaties van Rudolf gevolgd heeft, weet dat dat wel meevalt. Dat er regelmatig iets uit zijn handen komt, hangt samen met zijn verantwoordelijkheidsbesef als anarchist. Hoewel het clichébeeld anders wil, werken anarchisten vooral met het woord. Zet twee anarchisten bij elkaar en je hebt een pamflet, drie starten doorgaans een tijdschrift. Een enkele keer denk je bij het optreden van anarchisten echter:



Rudolf de Jong

volgden ze Rudolfs klacht maar en kwam er inderdaad maar niets uit hun handen. Dat is vooral het geval bij die anarchisten die een overspannen verwachting hebben van revolutionair gedrag. Over anarchisme en revolutie wil ik het vandaag hebben en daarmee ben ik in zekere zin weer terug bij het moment dat ik Rudolf leerde kennen. Dat is waarschijnlijk in het najaar van 1974, toen we allebei in een werkgroep zaten van de PSP die het probleem van revolutionair geweld moest bestuderen. Of er iets is uitgekomen uit die werkgroep, weet ik niet. Rudolf was erbij, maar ik geloof eigenlijk eerder dat de oorzaak was dat de voorzitter van de werkgroep overstapte naar het Palestina-Comité.

Anarchisme en revolutie zijn begrippen die doorgaans dicht bij elkaar lijken te liggen. Hoeveel anarchisten hebben hun streven niet revolutionair genoemd en hoevelen dachten daarbij niet aan een gewelddadige revolutie? Ik denk aan de grote debatten op het internationale anarchistencongres dat in 1907 in Amsterdam werd gehouden. Daar kwamen voor het eerst de revolutionaire syndicalisten naar voren, die betoogden dat de algemene werkstaking de nieuwe maatschappij zou kunnen bewerkstelligen. Andere anarchisten, onder aanvoering van Errico Malatesta, voerden daar echter tegen aan dat een nieuwe maatschappij nooit gevestigd zou kunnen worden zonder een gewapende opstand tegen de heersende machten. Die zouden immers hun macht nooit zomaar uit handen geven. De anarchistische revolutie zou niet zonder geweld te verwezenlijken zijn.

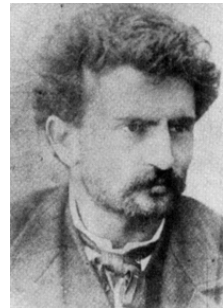
Tegenwoordig roepen nog steeds anarchisten op tot gewelddadige strijd om korte metten te maken met de burgerlijk-kapitalistische samenleving. Zelden zijn deze lieden vrij van sectarisme en wie betuigt niet tot hun kerkje te willen behoren, wordt al snel voor “*wet anarchist*” uitgescholden, een slappe Tinus. Dat overkwam mij eens.

In het samengaan van anarchisme en gewelddadige revolutie gaat een veelheid aan ingrediënten schuil. Je vindt er bijvoorbeeld sporen van negentiende-eeuws romantisch heldendom in terug: de edele mens die zijn leven veil heeft voor de goede zaak of de bevrijder die voor de onderdrukte en verslaafde massa in het krijt treedt. Evenzeer zit in dat samengaan echter een rationele afweging van de machtsverhoudingen in de samenleving. Dan gaat het over de staat en zijn machtsmiddelen, die in handen zijn van de heersende klassen. De voorbeelden van hun contra-revolutie zaten in het geheugen van de anarchisten opgestapeld: de adellijke reactie en de Vendée tijdens de Franse Revolutie, het optreden van Cavaignac tijdens de Revolutie van 1848, het neerslaan van de Commune, de martelaren van Chicago. Dat Malatesta het blijvend belang van een gewapende opstand benadrukte is zo gek niet. In deze opvatting van een anarchistische revolutie zit echter ook revolutionair ongeduld en, uiteindelijk, een naïef optimisme. Is een gewapende opstand de juiste opmaat voor een vrije samenleving?

Bakoenin, Malatesta en hun medestanders dachten in termen van ‘het volk’ dat in opstand kwam – de

onderdrukte meerderheid die de machtige minderheid van zich af zou werpen. Hoe groot moest die meerderheid zijn en wat te doen met diegenen van het onderdrukte volk die de bestaande toestand best vonden? De anarchisten botsten vaak genoeg op 'het volk', dat zich willig liet leiden en lijdzaam was, maar kennelijk verdwenen deze mensen aan de rand van hun gedachten wanneer hun oog wendde naar de revolutie. Ook daarin school romantische heroïek: het bewuste volk dat als één man een einde zou maken aan de bestaande waardeloze toestand.

Hoeveel achting je ook moet hebben voor lieden als Bakoenin, Malatesta of Kropotkin, op zulke momenten opperden ze tamelijk naïeve en tegenstrijdige gedachten. Beide golden zowel voor hun voorstelling van anarchisme en anarchie als voor hun optimisme ten aanzien van een gewelddadige revolutie. Wij, die weet hebben van de weinig opbeurende gevolgen van de twintigste-eeuwse communistische revoluties, kunnen dat gemakkelijker zeggen. Ik weet het. Wat was naïef aan de gewelddadige revolutie? Ten eerste dat je nooit goed kon weten namens welke meerderheid je optrad en hoe groot die dan was. Ten tweede dat de les van elke revolutie sinds de Franse óók moet zijn, dat 'het volk' gemakkelijker



te verenigen is in het afwijzen van bestaande toestanden dan in het opbouwen van nieuwe. Dat is een belangrijke constatering, want in een gewelddadige revolutie bestaat geen geweldsmonopolie. Na de revolutie kunnen verschillende inzichten gewapenderhand verdedigd worden.

De ideeën zijn ook naïef als het om anarchisme gaat. Achter het idee van de gewelddadige revolutie zit niet alleen de gedachte dat 'het volk', tot bewustzijn gekomen, de bestaande inrichting van de maatschappij niet meer verdraagt, maar ook de opvatting dat 'het volk' na de revolutie spontaan een nieuwe, vrije, samenleving zal opbouwen. Zoals Bakoenin meende, het gaat er in de revolutie alleen maar om, de bestaande onderdrukkende structuren te vernietigen. In die zin is de destructieve daad een creatieve daad. Mag je dat opbouwende initiatief en de eensgezindheid die daarvoor nodig is, verwachten?

Ja, meenden veel anarchisten, want het wegnemen van onderdrukking van allerlei aard zou de creatieve kracht van 'het volk' vrij maken. Anderen, ik denk daarbij bijvoorbeeld aan Domela Nieuwenhuis, bepleitten ook de revolutie, maar waren van mening dat de nieuwe mens daarvoor eerst gevormd moest worden. Anarchisme was in die visie in eerste instantie heropvoeding van de mens en dus een streven van lange adem. Als zodanig staat dit anarchisme haaks op het anarchisme van het revolutionaire ongeduld. Domela Nieuwenhuis verenigde beide soorten in zichzelf in een ongemakkelijke combinatie, die instructief is. Hij probeerde situaties tot revolutionaire situaties te verheffen. Bij de grote havenstaking in Rotterdam van 1889 riep hij de socialisten op om nu overal grote werkstakingen te beginnen van oplopend belang: na Rotterdam andere grote steden, vervolgens Den Haag en uiteindelijk Amsterdam. Ook in 1903 probeerde hij de stakende arbeiders zover te brengen dat ze een revolutie zouden ontketen. Tegelijkertijd knaagde echter de onzekerheid of 'het volk' wel klaar was voor zo'n revolutie en hoe hijzelf zich zou moeten gedragen. Moest hij leiding geven, terwijl 'het volk' zichzelf moest bevrijden? Welke maatregelen moesten het eerst genomen worden na de revolutie? Waren de mensen wel klaar voor de nieuwe samenleving? Hans Ramaer heeft zo'n 25 jaar geleden al eens een passage uit een redevoering van Domela aangehaald, waarin deze zich vertwijfeld afvroeg wat hij aan moest met mensen die hij in de Amsterdamse Warmoesstraat tegenkwam.

Bij alle gepraat over revolutie, was het streven van Domela Nieuwenhuis in wezen evolutionair: het ging erom 'het volk' op te voeden voor de nieuwe samenleving en dat was een zaak van lange adem. Anarchisten waren immers niet de enigen die zich vertoonden op de markt van opvattingen. Ook andere aanbieders van overtuigingen lieten daar van zich horen en als het volk al snel tot een andere levenshouding te brengen was, dan was er nog altijd die concurrentie die weggedrukt moest worden. Juist die lange adem en dat toenemend zelfbewustzijn maken het overigens onwaarschijnlijk dat een gewelddadige revolutie zou uitbreken, tenzij de machthebbers de tekenen des tijds niet zouden verstaan en 'het volk' onder de duim wisten te houden.

Hoe kon je de nieuwe mens die de nieuwe samenleving gestalte zou moeten geven, daarop voorbereiden? Daar waren weer andere problemen mee verbonden. De nieuwe mens moest immers zelfstandig, autonoom zijn en tegelijkertijd een hoge sociale moraal hebben. Bagage die nauw verband

hield met de oude onderdrukkende machtsverhoudingen, diende overboord gezet te worden. Het belangrijkste middel daartoe was voor de anarchisten bevordering van het vrije denken. Vrij denken was in hoge mate autonoom denken, herijken van alles wat de status van dogma had gekregen of gewoon sleur was. Het vereiste dus een onafhankelijke mens. De anarchisten hadden net als veel vrijdenkers een groot vertrouwen in de kracht van het vrije denken. Dat zou immers geleid worden door de rede en de logica die in de rede besloten ligt, moest er noodzakelijkerwijs toe leiden dat mensen in maatschappelijke vraagstukken op hetzelfde standpunt kwamen. Het is Rousseaus idee van de algemene wil, die onfeilbaar gericht is op het gemenebest. In dat geval mag je ook een constructieve opbouw na de revolutie verwachten.

Wat doe je als je de legitimiteit van verschillende uitgangspunten en verschillende waarden erkent, wanneer je de ander niet de wet wil voorschrijven? Dan sluit vrij denken gemakkelijk meningsverschil en debat in. Dat is waarschijnlijk en het is ook niet erg, maar het maakt de opbouw van een nieuwe samenleving niet een automatisme, zoals je uit de visie van Bakoenin en anderen zou kunnen halen. Dan moet je een oplossing voor dissidente overtuigingen hebben. Rousseau wilde dissidenten dwingen tot de ware vrijheid, ze zo nodig tot vijanden van het volk verklaren of dwingen het verband te verlaten. Ook Christiaan Cornelissen meende in ‘Op weg naar de nieuwe maatschappij’ dat dissidenten het nieuwe organisatorische verband maar moesten verlaten.

Op weg naar de nieuwe maatschappij met een nieuwe mens. De Britse historicus Sharif Gemie heeft in een prachtig artikel laten zien dat de anarchisten al in de huidige samenleving in een tegengemeenschap leven. Hij wist niet dat Rudolf twintig jaar eerder al eenzelfde analyse van de kabouterbeweging had gegeven. Hoe zeer konden zelfs anarchisten echter hun oude plunje afleggen? Hoeveel was ook in de tegencultuur niet onbewuste routine of onderbewuste overtuiging bij hen? Domela Nieuwenhuis mocht zich dan tijdens het socialistencongres van 1889 in Parijs wel uitsloven om zijn vriendin Cato



Domela Nieuwenhuis

Schuitemaker een ontbijt te bezorgen, maar dat was niet de gewone gang van zaken in zijn huis. Hoe feministisch hij ook was, daar werkte hij aan zijn bureau tot moeder de vrouw of de huishoudster het eten opdiende. Had hij voor etenstijd nog een kwartiertje over, dan vertaalde hij Eugène Sue. Zou hij ooit de afwas gedaan hebben? Voor huishoudelijke werkzaamheden of voor hard en vuil werk bedachten socialisten en anarchisten in hun utopieën allerlei handige oplossingen: technologische (schoonmaakmachines en andere automaten, gezamenlijke keukens) of de weldadige werking van de nieuwe verhoudingen. William Morris laat stratenmakers, die in de zon een straat aan het maken zijn, zeggen dat het fijn werk is omdat je nu voor de gemeenschap werkt. Zo wordt zelfs de meest rauwe boon zoet, maar of dergelijke verwachtingen reëel waren waag ik te betwijfelen. Een herijking van rolpatronen lijkt me niet hoog op de agenda te hebben gestaan.

Ik noemde ook onderbewuste overtuigingen. Het meest treffend vind ik die terug in het recente proefschrift van Martin Baxmeier over de literaire productie van Spaanse anarchisten tijdens de Spaanse revolutie. Sommigen uitten onvervalste racistische sentimenten jegens Marokkanen. Het geeft iedere keer weer een schok wanneer je dergelijke dingen leest, maar iedereen die maar iets van de geschiedenis van het anarchisme afweet zou zich niet moeten verbazen. Het is bekend hoe zelfs onder de Franse Dreyfussards zich antisemieten bevonden. Andere anarchisten, zoals Max Nettlau, bleken opeens onverwachte nationalistische vooroordelen te hebben tegen alle wat slavisch was en verdedigers te zijn van het Habsburgse Rijk of het Duitse Rijk.

Alles moest nieuw zijn na de anarchistische revolutie en hoezeer de anarchisten ook probeerden de mensen daarop voor te bereiden, ze konden niet over hun eigen schaduw heenspringen. Anders gezegd: ook bij henzelf kwam de oude Adam soms ongemakkelijk boven.

Rudolf heeft in 1968 een steen uit de straten van Parijs meegenomen voor het IISG als aandenken aan de barricades van mei. Barricades zijn verdedigingsmiddelen, geen instrumenten voor de aanval. In zoverre is die steen misschien ook wel symbolisch voor Rudolf zelf. Ook hij behoort tot het leger der ‘slow anarchists’, de zaaiers die enkele van de bloemen zullen zien, maar nooit het hele veld. Ik vind dat goed en kan ermee leven, Rudolf waarschijnlijk ook. Anarchisme komt in gedeelten en is een zaak van geleidelijkheid, van veranderen en verdedigen. We moeten dieper graven, juist onder het plaveisel ligt het strand.

CFI Low Countries presenteert

Feest van de rede *Atheïsmedag 2013*



Datum: Zaterdag **29 juni** 2013

Locatie: Aula Academiegebouw, Domplein, Utrecht

Tijd: 14-17.30 uur, inloop met koffie/thee 13.30 uur, aansluitend borrel tot 18.30 uur.

Aanmelden gewenst via info@cfilowcountries.org

Entreprijs: 10 Euro

Dagvoorzitter: **Dick Metselaar**

Programma:

- Welkomstwoord door **Bert Gasenbeek** (directeur Van Praag Instituut, voorzitter CFI Low Countries)
- Column **Maartje Klomp** (student UvH; bestuurslid DVG): *Humanistiekemerds*.
- Lezing **Gert van Dijk** (ethicus bij artsenfederatie KNMG en het Erasmus Medisch Centrum): *Jongensbesnijdenis: het standpunt van de KNMG*
- Column **Anton van Hooff** (voorzitter De Vrije Gedachte): *Circumcisie besnijdt godsdienstvrijheid*
- Lezing **Nahed Salim** (schrijfster van o.a. *Allah houdt niet van vrouwen*): *Over vrouwen en islam*



Pauze

- Column **Rein Zunderdorp** (voorzitter van het Humanistisch Historisch Centrum; oud-voorzitter Humanistisch Verbod): *Waarom humanisten religieuze intolerantie bestrijden*
- Aanbieding eerste exemplaar *Philosophy for a better world* aan filosoof **Paul Cliteur**
- Lezing **Floris van den Berg** (directeur CFI Low Countries): *Moraal zonder religie*
- Column **Hans de Vries** (voorzitter ASP): *Politiek atheïsme: de rede is politiek?*

Borrel met boekverkoop

De kennisposter over *Humanism: Freethought, atheism, skepticism and secularism* (afbeelding rechts) door Floris van den Berg is voor 2 Euro verkrijgbaar.

De Atheïsmedag is georganiseerd i.s.m. vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Center for Inquiry Low Countries is een seculier humanistische denktank ter bevordering van vrijdenken, humanisme, secularisme, scepticisme & atheïsme.



In debat met de zuivere Koran



ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Of ik in Rotterdam met een Turkse Korangeleerde wilde komen debatteren. Met enige angst ging ik op de uitnodiging in: in wat voor gezelschap zou ik terecht komen? Fanatieke baardmannen die mij als een ongelovige hond zouden uitjouwen? Het viel allemaal erg mee. Hartelijk ontvingen beschaafde (gladgeschoren) mensen [*de hoofdredacteur van DV was gelukkig niet aanwezig, jvdw ☺*] mij en onze secretaris Dik Kruithof, die 'toch 's avonds in Amsterdam moest zijn' en vanuit Leeuwarden maar een ommetje over Rotterdam maakte. Eerst werd er copieus geluncht. Bij het debat werd aan mij over-gelaten hoe ik het wilde hebben. Omdat ik bang was dat de professor uit Turkije een lang betoog zou gaan afsteken, vroeg ik de aftrap te mogen verrichten. Ik had een presentatie (PowerPoint) voorbereid waarin ik de algemene bezwaren tegen het godsgeloof had toegespitst op de islam. Islam betekent onderwerping, een passende betiteling van het opgeven van het zelfstandige oordeelsvermogen. Gelovigen lijken er een masochistisch genoeg in te hebben juist de meest ongeloofwaardige dingen voor waar aan te nemen. 'Ik geloof juist omdat het idioot is' (*credo quia absurdum*) zei de christelijke apologet Tertullianus toen hij schreef er geen snars van te begrijpen dat god zijn zoon als mens in de wereld had gezonden. Als een van de voorbeelden van de absurditeit van het geloof noemde ik het verhaal dat Mohammed met paard en al even van Mekka naar Jeruzalem was geflitst.

Verder bereed ik mijn stokpaard dat het godsgeloof geen versterker van de moraal is, maar die juist ondermijnt. Mensen hebben echt geen heilig boek nodig om te weten dat het doden van een medemens niet zo'n goed idee is, maar het gebod 'Gij zult niet doden' geldt niet als het om ongelovigen, ketters of abortusartsen gaat. Ik toonde een foto van een bomaanslag de dag tevoren in Bagdad, die waarschijnlijk door Soennieten op de ketterse Sjiieten was gepleegd.

En natuurlijk kon ik het niet laten jongensbesnijdenis aan de orde te stellen. Mij was verteld dat de professor uit Istanboel alleen de Koran als autoriteit erkende. Nu maakt geen enkel soera gewag van circumcisie. 'Dus,' was mijn meedogenloze conclusie 'voor u is besnijdenis niet-islamitisch.' De Koranoloog aarzelde zichtbaar. Hij had nu even niet paraat hoe andere islamieten besnijdenis rechtvaardigden. Zij wisten in de traditie een bepaalde uitleg aan de Koran te geven. Dat beroep op de traditie klonk nu net uit zijn mond niet overtuigend, want hij beweerde juist dat de latere interpretaties van de Koran geen gezag hadden. Alleen de zuivere Koran telde. Na afloop fluisterden enkele jonge mensen ons in: hij durft niet openlijk te zeggen dat besnijdenis niet door de Koran wordt gedekt, want anders krijgt hij in Turkije problemen.

Maar ook met die zuiverheid van de Koran zit het niet snor. Wat we nu hebben was bedorven door overschrijvers en vertalers. Daardoor zijn er tegenspraken in geslopen. Ik had een paar voorbeelden gegeven, zoals: wijn mag niet volgens soera 5,90, maar volgens 47,15 krijgen in het paradijs de gelovigen stromen wijn te genieten.

Hier sprongen ook enkele aanwezige atheïsten van Turkse afkomst op in. Van hun argumenten bleef me bij dat enerzijds permanente slavernij door de Koran niet lijkt te worden goedgekeurd, terwijl er elders terloops gewag wordt gemaakt van slavinnen, bij wie je naar geloven kindertjes mag maken. Geamuseerd sla ik steeds zulke discussies gade. Dat krijg je ervan als je een heilig boek niet ziet als het tijdgebonden product van een voorbije cultuur, maar als een code voor de eeuwen der eeuwen. Het zoeken naar de zuivere Koran is even uitzichtloos als de queeste naar de heilige graal. Wat die zuiveraars natuurlijk doen is hun normen projecteren op een fictieve autoriteit, net zoals ze een god naar hun beeld en gelijkenis scheppen.

Zo werd een reeks vooroordelen weer eens prettig bevestigd, maar aan de andere kant was het goed te bemerken hoe groot de verscheidenheid aan opvattingen binnen de islam is; deze 'calvinisten' zijn binnen zekere grenzen voor rede vatbaar.

Wat bereik je met het meedoen aan zo'n debat? Hopelijk zijn er bij enkele aanwezigen raderen in het brein gaan draaien. In ieder geval bleven na afloop enkele mensen met Dik en mij praten. Een jonge vrouw vroeg of ze naar een bijeenkomst van ons kon komen...

Hieronder vier van mijn dia's

Om goed te zijn is religie overbodig

'gij zult niet doden' is overal de menselijke norm

Gulden regel: 'wat jij niet wilt dat u geschiedt' overal in de wereld bekend

Godvrije mensen zijn gewoon goed zonder heilige boeken, zonder hoop op een beloning later

Religie ondermijnt juist de moraal.
Algemeen menselijke norm is: Gij zult niet doden, maar gelovigen doden met toestemming van de heilige autoriteiten wel ongelovigen, ketter, abortusartsen.

Hoe absurder hoe geloofwaardiger (het intellectuele masochisme)

- Maria's maagdelijk moederschap (vóór en na)
- Jezus' opstanding uit de dood
- Mohammed met paard en al naar Jeruzalem geflitst
- Mohammed zonder voorhuid geboren
- Joseph Smith, stichter van Mormonen, krijgt van engel Moroni gouden tafels, vertaalt ze in het Engels en geeft ze daarna terug

Geloof is immers 'islam'

Ieder schept een god en een geloof naar zijn (ideaal) beeld en gelijkenis

Daarom kan godsloof leiden tot vredelievendheid en tolerantie (van niet- en andersgelovigen), maar ook tot

- heilige oorlogen (kruistochten, jihad)



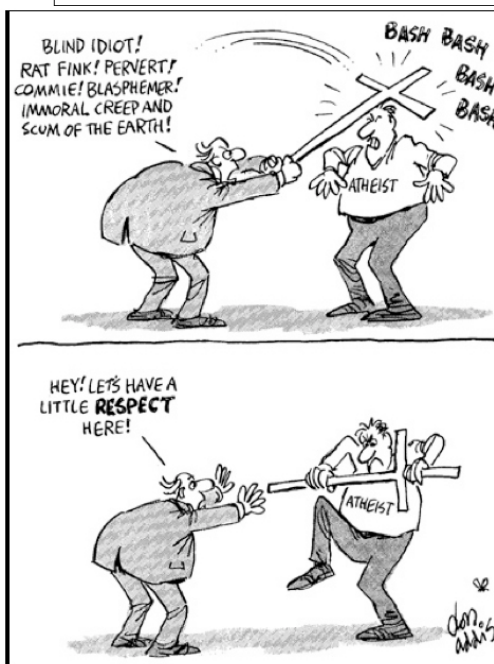
- moord op ketteren en godvrijen



auto da fe:
daad van
geloof



Gisteren in Bagdad



Respect voor godsdienst?

- godsgeloof is niet meer dan een mening
- iedereen heeft recht op een eigen mening en mag die uiten (vrijdenker heeft geen bezwaar tegen minaretten, muezzin-oproepen, eigen kleding)
- als een gewone mening heeft godsgeloof echter geen recht op bijzonder respect of bescherming (zoals straf op godslastering)

Boeken

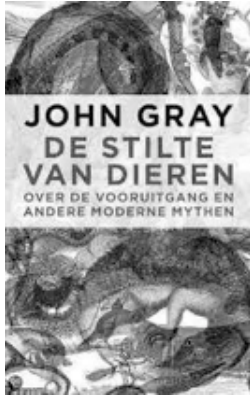
John Gray – De stilte van dieren (AMBO, 159 pagina's)



ENNO NUY (1950, Aerd) is ondernemer en oud-hoofdredacteur De Vrije Gedachte

De Britse filosoof John Gray begint zijn jongste boek met de Neanderthaler van Arthur Koestler en de geschiedenis van Joseph Conrad's Kayert. Wij mensen hebben een hoge dunk van onszelf maar feitelijk begrijpen we niets van de wereld en we verbleken in vergelijking met de ons omringende fauna en flora. En iedere notie van een vooruitgangsidee – een thema dat we bij Gray vaker tegen-komen – is te onzinnig voor woorden.

En al helemaal de gedachte dat vooruitgang iets is dat ons als noodzakelijke consequentie van de evolutie te wachten staat. Veranderingen, ten kwade of ten goede, komen schoksgewijs. Echte veranderingen worden ingeluid door bloedvergieten en revoluties. En via Conrad, Koestler, Lyons en Malaparte voert Gray ons naar de hedendaagse crisis, die net als de crisis in de jaren dertig van de vorige eeuw gepaard gaat met een verschuiving in de globale machtsverhoudingen. Verschoof toen het zwaartepunt van Europa naar de VS, nu verschuift het zwaartepunt van West naar Oost. De natuur is wreed en het is naïef te veronderstellen dat de mens niet wreed zou zijn.



Wanneer waarheid en betekenis met elkaar in strijd zijn, zegt Gray, legt de waarheid het af. Waarom is de mens toch vooral op zoek naar betekenis, de reden waarom mythen zo'n grote rol spelen in het leven van de mens? Meestal omdat de mens de gedachte niet kan verdragen dat er geen enkele zin aan dit leven kan worden ontleend. Of komt het omdat onze taal ons daartoe als

vanzelf dwingt? Taal is immers de uitdrukking van betekenis. Ook in dit boek gaat Gray weer tekeer tegen het humanisme, dat hij als een hoeder van de vooruitgangsgedachte beschouwt.

In gesprek met Einstein stelt Freud dat wetenschap en mythe allebei manieren zijn om de chaos tegevoet te treden. En waar wetenschap tot kennis leidt, leidt de mythe tot illusies. Maar illusies hoeven niet per se fout te zijn. De meest sprekende en meest voorkomende vorm van mythe is religie. Religie komt vooral tegemoet aan de menselijke behoefte aan zingeving.

Interessant is de passage waarin Gray nader ingaat op Jung, wiens denken liet zien hoe psychologie het vehikel voor een nieuwe religie kon worden. De Darwinist Ernst Haeckel speelde hier een centrale rol. Haeckel wilde een nieuwe religie stichten die was gebaseerd op wetenschappelijk materialisme en de evolutietheorie. Hij noemde dat monisme. Haeckel "verdedigde onder meer de stelling dat de menselijke soort was samengesteld uit een rangorde van raciale groepen en hij bepleitte eugenetica om de genetische kwaliteiten van de bevolking te verbeteren". Haeckel zelf stond aan het hoofd van een Monistische Bond tot welk gezelschap niet alleen lieden als Ernst Mach, Ferdinand Tönnies en – aldus Gray – de zeer invloedrijke occultist Rudolf Steiner behoorden maar ook communisten en nazi's. Haeckel zou zich ontpoppen als een ware antisemiet en na de oorlog postuum furore maken als intellectuele held in de communistische DDR. De in deze gezelschappen verkerende lieden koesterden een evolutionaire religie en *völkische* bewegingen. Minderheden die een harmonieuze gemeenschap zouden kunnen verstoren moest worden verdreven of geneutraliseerd. En hier treedt Jung op de voorgrond die het individu niet zijn eigen mythen liet opsporen maar zich juist inzette om het individu met mythen van meer archetypische aard in contact te brengen. Gray: "Deze eeuwige oerrealiteiten, die zich kenbaar maken in gnostische teksten en de esoterische symboliek van de alchemie, konden worden herenigd met de moderne psyche". Jung kon het hellend vlak niet meer ontwijken en hij stelde zelfs dat "het arische onbewuste hogere vermogens heeft dan het joodse". Ofschoon Jung zich na de eerste oorlogsjaren meer en meer op de geallieerden richtte en zelfs met de CIA samenwerkte om de nazileiders psychologisch te kunnen duiden, blijft de verdenking bestaan dat hij zich als een ware opportunist gedroeg. Mythen zijn geen eeuwige archetypen, stelt Gray. Mythen lijken op flarden muziek die je in het voorbijgaan op hoort duiken om vervolgens weer weg te sterven.

En niet minder interessant is de passage waarin Gray het werk van Mauthner bespreekt, een radicaal nominalist, die de greep van woorden op de geest losser wilde maken. Hij schreef onder meer een vierdelig werk over atheïstisch denken en concludeerde dat 'atheïsme' net als 'god' slechts een woord

is. Je bent pas atheïst als je niets kunt aanvangen met de concepten en doctrines van atheïsten. Hij bewonderde Meester Eckhart die stelde dat je niets over God kon zeggen, zelfs niet dat God bestond.

“Atheïsme betekent niet het opgeven van geloof in een god maar veeleer het geloof opgeven dat taal meer zou zijn dan een praktische conventie. De wereld is geen talige schepping, maar iets wat zich – als de God van de negatieve theologen – aan taal onttrekt. Atheïsme is in die benadering slechts een fase op weg naar een veel verdergaand scepticisme”.

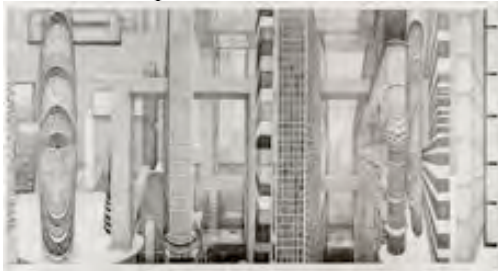
In het laatste essay van dit wonderlijke boek, getiteld *Een ander zonlicht*, laat Gray ons aan de hand van het werk van J.A. Baker zien dat zelfs zoiets triviaals als een ‘plek’ niet bestaat. Plaats is beweging, zegt Baker, die zich zijn leven lang heeft verdiept in het leven van de slechtvalk. Er zijn evenveel werelden als mogelijke wisselingen in het licht.

Op zoek gaan naar stilte betekent erkennen dat het leven van de daad ontoereikend is, aldus Gray. Maar waar zwijgen voor andere dieren een natuurlijke toestand van rust is, daar trachten mensen door stilte te ontsnappen aan innerlijke verwarring. Mensen verlangen naar stilte omdat ze van zichzelf verlost willen worden; andere dieren leven in stilte omdat ze geen verlossing nodig hebben, andere dieren kortom, bezitten de stilte als hun geboorterecht.

Een sleutelzin in het denken van John Gray lijkt mij de volgende: “Keren romantici zich af van de door mensen vervaardigde dingen om betekenis te vinden in iets wat niet door mensenhand is gemaakt, idealisten keren naar de wereld terug om aan het verlies van betekenis te ontkomen. Beiden begaan een vergissing. De menselijke geest, reeds een raadsel voor zichzelf, schept werelden die ze niet kan bevatten.”

Onlangs bezocht ik de tentoonstelling van recent werk van de tekenaar Robbie Cornelissen in het Gemeentemuseum Kampen. Gray formuleert de volgende zin die naadloos past op het werk van Cornelissen of andersom: “Wie met andere dan alledaagse ogen kijkt, kan stedelijke landschappen zien die even vreemd zijn als de niet in kaart gebrachte streken op aarde waar ontdekkingsreizigers voor het eerst voeten zetten”.

En ook het werk van de Belgische fotograaf Henk van Rensbergen past hier wonderwel, kijk eens op www.abandoned-places.com, u zult versteld staan.



Robbie Cornelissen



Henk van Rensbergen

Terug naar de mythen die voor ons mensen kennelijk van onschatbaar belang zijn. Of het nu Socrates was, het christendom of het humanisme, verlossing en vooruitgang waren het parool. Kun je ook een goed leven leiden zonder metafysische troost? Voor de meesten onder ons is dat klaarblijkelijk niet het geval. Maar, zegt Gray, als het al ooit zal lukken de menselijke geest te bevrijden van mythe, dan zal dat niet door toedoen van de wetenschap of de rede zijn maar als gevolg van contemplatie. Een activiteit die niet ten doel heeft de wereld te veranderen of te begrijpen, maar haar simpelweg wil laten zijn. De essentie is hier vooral gelegen in het uitschakelen van het zelf, niet om een hoger zelf (transcendentie) te bereiken. Wij moeten niet denken in termen van verlossing, er valt niets te verlossen. Wij zijn slechts een betekenisloos onderdeel van de wrede natuur.

Wat opvalt in de kritiek op mensen als Dawkins en Gray is dat hen hun consequente levenshouding, hun consequente denken wordt verweten. Zo wordt Dawkins steevast een militante atheïst genoemd. En in de NRC én de Volkskrant, wordt Gray afgedaan als iemand met verbrijzelende standpunten, dogmatisch en absoluut, iemand die behept is met een tunnelvisie. Die kritiek lijkt mij geen hout snijden. Gray is naar mijn idee een belangwekkend filosoof, juist omdat hij consequent is. Je mag je best afvragen of hij in *De stilte van dieren* niet al te selectief winkelt in filosofie, religie en literatuur om zijn gedachten te illustreren, maar al was het maar om je eigen overtuigingen eens op de korrel te nemen: ook deze Gray is zeer de moeite waard.

P. Spigt – Notities van een lezer. Op de bonnefooi



FRANS BIJLSMA (1938) is rustend medisch specialist en oud-redacteur van De Vrijdenker

De ouderen onder ons hebben hem nog wel gekend. Piet Spigt (1919-1990) was een bevrogen mens. Zijn leven lang was hij zowel het vrijdenken als het humanisme toegedaan. Maar bovendien was hij lezer, thuis in de wereldliteratuur, boekenliefhebber, Multatuli-kenner en organisator. Hoewel grotendeels autodidact wist hij zich een vooraanstaande positie bij De Nederlandsche Bank te verwerven, in zijn woonplaats Amsterdam, die hem zekerheid en gelegenheid voor zijn vele activiteiten verschaft.

Spigt was iemand die vanaf zijn jeugd boeken kocht en las, een erudiet met een brede smaak: naast Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse literatuur of vertalingen uit andere talen ging het ook om filosofie, geschiedenis, sociologie, politiek. Daarnaast schreef hij zelf (Raddraaiers der redelijkheid, In staat van besef, Het ontstaan van de autobiografie in Nederland, Keurig in de kontramine – over Multatuli – e.a.) en werkte hij met anderen samen in het opzetten van overzichtsstudies of de uitgave van Verzamelde Werken. Het is achteraf gezien een raadsel hoe hij naast zijn werk, en niet te vergeten zijn gezin met drie dochters, voor al deze activiteiten tijd heeft gevonden.

Van zijn leeservaringen mocht hij graag verslag aan anderen doen. Al eerder gebruikte hij de titel *Notities van een lezer* voor zijn vaste rubriek van boekbesprekingen in Rekenschap, een door het Humanistisch Verbond uitgegeven driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur. Hij maakte ook van 1963 tot 1981 als secretaris deel uit van de redactie daarvan, en kreeg in dat laatste jaar de J.P.van Praag-prijs. Maar kort voor zijn pensionering bij De Nederlandsche Bank begint hij in 1983 een soortgelijke rubriek in De Florijn, het personeelsblad van de bank, en zet die tot in zijn sterfjaar voort. Het is uit deze jaren dat thans een selectie is uitgegeven met als titel *Notities van een lezer. Op de bonnefooi*. Piet Spigt heeft deze selectie (46 van 67 bijdragen) kort voor zijn dood in april 1990 zelf nog gemaakt, met de bedoeling dat ze als bundel zou worden uitgegeven.

De *Notities* worden voorafgegaan door een heldere, informatieve biografische schets van de hand van Cok de Zwart, die er de passende titel “Een keurige rebel” aan gegeven heeft, gevolgd door een lijst van Spigts voornaamste eigen geschriften. Een grotere biografie door Bert Gasenbeek is in voorbereiding.

Deze *Notities* onttrekken zich aan de boekbesprekingen zoals we die kennen van kranten, tijdschriften en andere media, waarin min of meer vaste elementen plegen voor te komen, zoals een korte weergave van de inhoud, opmerkingen over opbouw, taal en stijl, plaats van het boek in het oeuvre van de schrijver, bijzonderheden over diens persoon en andere achtergronden. Toch zijn bij Spigts werkwijze wel onderdelen hiervan aan te wijzen, maar een systematiek zoals hierboven aangeduid ontbreekt. Wat daar dan tegenover staat is een rijkdom aan invallen en associaties, impressies en onverwachte wendingen die kenmerkend zijn voor zijn stijl.

De besproken boeken en schrijvers getuigen van Spigts brede belangstelling. Ze lopen van Harold Nicolson tot Georges Simenon, van Heinrich von Kleist tot Multatuli, van de Franse salons tot Tsjechow, van Jan Hanlo tot Hella Haasse. Mij trof, om persoonlijke redenen, zijn stukje over “Jacques Presser, een meeslepend verteller”. Trefzeker schrijft hij over Pressers “grote werken” met hun grandioze opzet en levendige stijl, maar ook over de overstelpende hoeveelheid details en citaten die soms door de bomen het bos verduisteren.

Noodgedwongen, waarschijnlijk door de beperkte ruimte die voor zijn rubriek gereserveerd was, beslaan de *Notities* nooit meer dan twee à drie pagina's. Het lijkt of Spigt er niet onder geleden heeft. Meermalen lukt het hem in dit korte bestek precies aan te geven wat hij zeggen wilde. Andere keren krijg je de indruk dat de hem toegemeten ruimte eigenlijk niet genoeg was, dat ook bij zijn impressionistische werkwijze over het onderwerp nog veel meer te zeggen viel. Juist dan is Goethe's uitspraak van toepassing: “In der Beschränkung zeigt sich der Meister”.

Ook in zijn tijd al was een leescultuur zoals Spigt die vertoonde een zeldzaamheid. Dat neemt niet weg dat we er goed aan zouden doen als we maar een paar van de door hem genoemde boeken en schrijvers ter hand zouden nemen. Hij zou daarbij de eerste zijn geweest om ons aan te sporen het – subjectieve – kaf van het koren te scheiden.

Uitgeverij TIEM, Baarn 2013. ISBN 978 9079272297. Prominent-reeks deel 1.

Reacties

Gedachte-experiment



GERHARD ELFERINK (1943, Twente) voormalig farmaceut, thans o.a. bestuurslid De Vrije Gedachte

In De Vrijdenker van maart jl. werden een tweetal reacties op mijn gedachte-experiment (Zo maar wat vrije gedachten, De Vrijdenker februari 2013) afgedrukt.

Dat is op zich verheugend. Hoe meer discussie, hoe beter. Maar, met alle respect, de reacties hebben geen betrekking op het gedachte-experiment. De reacties onderstrepen nog eens dat elk individu maar een keer leeft en nooit meer terugkomt en dat van reïncarnatie of zielsverhuizing geen sprake kan zijn. Dat alles wordt bij het gedachte-experiment op geen enkele manier in twijfel getrokken en zelfs met nadruk beklemtoond.

Waarom wordt er dan toch 'gelezen' wat er nadrukkelijk niet staat?

Mogelijke misverstanden betreffende het gedachte-experiment, met de nadruk op zowel 'gedachte' als 'experiment', kunnen voor een deel van semantische aard zijn. 'Ik' of 'ik-heid' zijn in ons taalgebruik onlosmakelijk verbonden met de persoon die deze woorden uitspreekt. Als ik het over een 'ik' heb die volkomen losstaat van mijn bestaande 'ik', maak ik het mijn toehoorders niet gemakkelijk daar een beeld van te vormen zonder het aan mijn persoon te koppelen. 'Ik' wordt in het spraakgebruik altijd in verband gebracht met degene die het woord 'ik' uitspreekt.

Enige nadere verduidelijking lijkt mij dus op zijn plaats.

Bij de conceptie zijn er in de eerste plaats twee mogelijkheden. Het embryo wordt er een van het mannelijke dan wel vrouwelijke geslacht. Maar daarnaast is er een scala aan mogelijkheden hoe de vrucht genetisch nader in elkaar steekt en zich verder ontwikkelt. Dat je bent wie je bent, is een lot uit een loterij met een zee aan loten. Je bent volstrekt uniek en bijgevolg eenmalig.

Om het op mijzelf te betrekken (lezers en lezeressen doen er overigens goed aan het ook op zichzelf te betrekken), had ik evenzogoed een van mijn vele mogelijke broers of zussen kunnen zijn, die op die bewuste dag werd geboren. Alleen was het dan geen broer of zus van mij, maar Ik! Dat zou dan wel een heel andere ik zijn geweest dan de ik van mijn bestaande ik-heid.

Wel zou ik dan, was ik een jongen, ook Gerhard heten (was immers de keuze van mijn ouders als het een jongetje werd) en als meisje misschien wel Gerda. Verder zag ik er uiterlijk anders uit dan nu, had een ander karakter, andere interesses, was misschien nog katholiek en moest niets hebben van die godloze vrijdenkers. Kortom, Ik zou een heel andere persoonlijkheid zijn. Maar hoe dan ook, Ik was wel de ik van die andere ik-heid!

Men kan bij 'ik' als het ware twee 'typen' onderscheiden, die door mij uit elkaar worden gehouden door de ene met een hoofdletter en de andere met een kleine letter te schrijven.

Als Ik dus zowel de ik van mijn bestaande ik-heid als die van een van mijn vele mogelijke broers en zussen had kunnen worden, is de logische volgende stap/vraag in dit gedachte-experiment: had dat ook de ik van een willekeurige andere ik-heid kunnen zijn?

In mijn geval heeft het hele geboorteproses uiteindelijk geresulteerd in mijn bestaande ik-heid en zolang Ik de ik van die ik-heid ben is er van een andere ik vanzelfsprekend geen sprake. Maar als die bestaande ik-heid niet meer bestaat?

Zoals Ik eens de ik van de ik-heid Gerhard Elferink werd, is het niet ondenkbaar dat Ik weer eens de ik van een nieuwe ik-heid wordt, gezien de miljarden nieuwe ik-heden die dag in dag uit op onze planeet hun opwachting maken. Allemaal ikken van evenzovele ik-heden die voor korte of langere tijd deel uitmaken van de aardse fauna.

De overdenkingen bij dit gedachte-experiment zouden weleens een redelijk alternatief kunnen vormen voor de verknochte god- en eeuwige-leven-gelovigen in hun verlangen ná hun dood niet voor altijd verdwenen te zijn. Al zal het waarschijnlijk voor velen van deze zelfingenomenen onverteerbaar zijn en blijven dat zij als bestaande entiteit eenmalig zijn

Plantaardig – Gezond



PAUL HOPSTER (1940) is gepensioneerd psycholoog; van 1974-'89 bestuurslid van DVG en hoofdredacteur van "De Vrije Gedachte" later geheten: "De Vrijdenker"; van 1999–2009 hoofdredacteur en vanaf 2009 redacteur van "De Vrijdenker"

Hoe is het mogelijk dat de Wageningen Universiteit en het RIVM (Rijks Instituut voor Volksgezondheid en Milieu) niet en masse de noodklok luiden vanwege vooronderstelde schadelijke diëten met vis en vlees, soms ook met eieren en zuivel?

In zijn artikel "Veganisme als panacee" in De Vrijdenker van mei 2013 poneert Floris van den Berg onder andere:

- Een groot deel van de bevolkingsproblemen wordt veroorzaakt door een dieet met dierlijke producten.
- Onderzoek in een groot aantal dorpen in China toont aan dat een plantaardig dieet leidt tot een betere gezondheid (het is goed voor hart en bloedvaten, de kans op overgewicht en op kanker neemt af) en het leidt tot een langer leven.

Hoe heeft de mensheid tot op heden niet kunnen vaststellen dat een carnivoor dieet schadelijk is voor de gezondheid? Het klinkt bijna als een verwijt dat de wetenschap niet heeft ontdekt dat eten zonder vis of vlees gezonder is dan mét. Altijd oogkleppen voorgedad? Is de wetenschap van gezonde voeding onderontwikkeld? En gaat altijd het volgende op?

Plantaardig voedsel – gezond

Dierlijk voedsel – ongezond

Een carnivoor dieet (denk aan een Big Mac) is niet gezondheidsbevorderend.

Een herbivoor (plantaardig) dieet is gezond, maar moet niet eenzijdig worden en moet extra worden gecontroleerd op eiwitten. Het dieet dat het meest gezondheidsbevorderend lijkt te zijn is omnivoor met een afwisseling van herbivoor en carnivoor. Dat zou er bijvoorbeeld als volgt uit kunnen zien: per week 2 dagen vis, 2 dagen vlees, 3 dagen plantaardig (vegetarisch). Maar met een omnivoor dieet zijn we nog niet maximaal gezondheidsbevorderend bezig. Als essentieel onderdeel voor gezondheidsbevordering moet worden toegevoegd een fitnessprogramma met elke dag ten minste een half uur, maar beter een uur, wandelen, traplopen, fietsen, trimmen, zwemmen, klimmen, trainapparaten.

Van den Berg schrijft: "Wat ik niet besepte was dat een plantaardig dieet veel gezonder is. Ik ondervind het aan den lijve: ik voel mij fit en energiek".

Een paar vragen aan hem: Is plantaardige voeding gezonder dan omnivore? Is afwisseling tussen carnivoor en herbivoor schadelijk voor de gezondheid? Maakt een omnivoor dieet je minder fit vergeleken met een herbivoor dieet? Leven omnivore mensen korter dan herbivore? Zijn de dieetuitspraken van van den Berg voldoende onderzocht? Is er eigenlijk wel sprake van wetenschap en niet veeleer van geloof? Balanceren we hier niet tussen die twee?

We komen hier op nog een gevoelig punt. Dat is een sociaal en een educatief punt. Eten, of dineren, heeft niet alleen een voedingsaspect, maar ook een sociaal: gastvriendschap, mee-eten, samen aan een gedekte tafel zitten en vooral ook: lekker eten. Herbivoor eten kent minder uitgesproken smaken, maar smaken verschillen en zijn geen overtuigend argument pro of contra. Voor het klaarmaken van louter plantaardig voedsel is extra vaardigheid nodig om geschikte spullen te kopen en te bereiden. Voor kinderen betekent het soms: niet mee-(mogen)eten van een verjaardagstaart, geen mayo op de frietjes, geen kippenkluijfe. Niet mee-eten is ongezellig. Het lijkt er op dat je het voorgeschotelde eten niet helemaal kunt vertrouwen. Dan neemt het kind maar een eigen trommeltje met klassieke inhoud mee. Als je niet beter zou weten zou je het ongemanierd vinden niet mee te eten. En regelmatig is er onzekerheid: mag ik dat wel eten? Mag ik het wel drinken? Het kind moet nu niet worden aangeleerd het voorgeschotelde voedsel te eten, maar moet juist worden afgeleerd iets te (willen) proeven. Stoppen met vis en vlees (of ook met eieren en zuivel) heeft verre gaande consequenties voor het sociale verkeer. Afwisseling van plantaardig en dierlijk voedsel lijkt zinvol en misschien ook wel

wetenschappelijk te onderzoeken, maar makkelijk zal dat niet zijn. Je moet met heel grote groepen werken. Die verdeel je in drieën. Elk derde deel krijgt een een carnivoor dieet, een omnivoor dieet of een plantaardig dieet. En dat gedurende een jaar of langer. Alle deelnemers moeten noteren hoe het zit met hun gezondheid en fitheid. Als zo'n experiment met mensen onhaalbaar is zou je honden of varkens kunnen gebruiken. Die zijn ook omnivoor. Zotte ideeën? Zeker, maar het gaat uiteindelijk wel om je eigen gezondheid en je eigen levensduur.



Veganisme als panacee. Een reactie

JAN WIGGERS (Prof. ir. J.B.M. Wiggers emeritus, Algemene Civiele Gezondheidstechniek, TUDelft.

72 jaar. Heeft nu eindelijk tijd om boeken te verslinden. Hoofdaandachtsgebieden: Geschiedenis, wiskunde, filosofie, religie en proza. Bespeelt als sinds zijn negende jaar de klarinet. Heeft na zijn pensionering voor Artsen zonder Grenzen gewerkt (Pakistan, Asam (India), de Congo en Bihar (India.) Houdt van mensen, planten en beesten. Is weduwnaar sinds 2003.)

Mijn echtgenote en ik waren geheel verrast door de aankondiging van de vrouw van mijn oudste zoon dat ze vanaf “nu” slechts vegetarisch voedsel tot zich nam. Dat was wat ons betreft in orde maar hoe moesten wij daaraan voldoen wanneer wij voor haar en de onzen gingen koken? Het bleek uiteindelijk geen groot probleem te zijn. Er bestaan uitstekende kookboeken. En in de loop van de tijd zijn we veel van de vegetarische gerechten gaan waarderen.

De reden waarom mijn schoondochter het eten van vlees en vis vaarwel zei, had vooral te maken met het feit dat ze het doden van dieren een walgelijke actie vond/vindt. (Ze is 14 jaar na dato nog steeds vegetariër.)

Dit is de inleiding. En wel om de schrijver van het artikel, Floris van den Berg, in de laatste DV dat als titel had, *Veganisme als panacee*, te laten zien dat ik “nieuwlichterij” serieus kan benaderen. De inhoud van zijn artikel stemt mij echter helaas niet tot vreugde. Waarom niet? Hij debiteert onjuistheden en springt naar conclusies.

1. Hij stelt: “Een plantaardig dieet is goed voor hart en bloedvaten. Het risico op kanker neemt enorm (sic) af.” Deze bewering wordt niet gestaafd met resultaten van onderzoek.

2. “Een groot deel van de mensen (*bedoeld wordt mensheid*) kan geen melk verteren.” Ja, dat is zo en ik weet het uit eigen ervaring. Mijn twee zoons bleken bij de geboorte lactose-intolerant te zijn. Mijn vrouw kon niet helpen. Minnen waren niet meer voorradig. (Baby's kunnen moedermelk, ook al zijn ze lactose-intolerant, wel verdragen.) Het gevolg: een moeizame tijd ze aan de “zoete melk” te krijgen. Hoe hadden die beide kinderen groot kunnen worden zonder op een of andere manier melk tot zich te nemen? Ik ga hier niet verder op in maar wil toch nog wel opmerken dat 95% van de Noord-Europeanen lactosetolerant is, van de Grieken ca. 20% en van de Chinezen slechts 5%. De opmerking van Floris van den Berg dat het consumeren van melk slecht is, heeft zeker geen universele geldigheid.

3. Dan die cholesterol. Hij beweert dat weinig cholesterol tot je nemen goed is. Je hoeft maar even te googlen om er achter te komen dat het aanzienlijk genuanceerder ligt. (Het laag houden van het cholesterolgehalte is vergelijkbaar met wat in het midden van de vorige eeuw gebruikelijk was, het laag houden van de zoutconsumptie. Dit heeft vermoedelijk heel veel ouderen opgeleverd die als gevolg van uitdroging het loodje hebben gelegd.)

4. “... een plantaardig dieet veel gezonder is! Ik ondervind het aan den lijve.” Ja, ongetwijfeld. Het zit tussen de oren. En dan ook nog een gade die gaat hardlopen. De knieën kapot denderen. De heupen in onbalans brengen. Ja, geweldig.

Geen enkel (zoog)dier verricht meer arbeid dan noodzakelijk is om zijn soort in stand te houden. Waarom zou de mens, als hij het wel doet, daar baat bij hebben? Van den Berg verschaft niet het antwoord.

5. Ik eet niet elke dag vlees of vis. Ook mij baart het zorgen dat veel te veel plantaardig voedsel nodig is om een naar verhouding geringe hoeveelheid vlees in de supermarkt te doen belanden. Maar moet ik dan een veganist worden? Ik niet. Ik vind dat ik baat heb bij een uitgebalanceerd dieet. Ik ben als omnivoor geboren en zal ook wel omnivoor blijven.

6. Het boek waarnaar van den Berg verwijst, *The China Study* van Collin Campbell, is door voedingsdeskundigen en medici met kritiek overladen. (Google: Mercola, H.R. Eades, Chr. Masterjohn e.a.) Het boek blijkt – ik wist dat tot voor kort niet – een soort bijbel voor veganisten te zijn. Masterjohn concludeert: “*The China Study contains many excellent points in its criticism of the health care system, the influence of industry on research, and the necessity of obtaining nutrients from foods. But its bias against animal products and in favour of veganism is a pre-existing bias that results in a mainstream book intended – first and foremost – to convert.*” En dat wil ook Floris van den Berg. Dat hij daarvoor als vehikel ons blad De Vrijdenker gebruikt vind ik eigenaardig. Ik neem aan dat vrijdenkers tegen zieltjes winnen zijn.

7. Hierboven heb ik al aangeduid dat lactose-intolerantie bij zuigelingen en kleuters levensbedreigend kan zijn. (Nederland stuurde in de zeventiger jaren tonnen melkpoeder naar de hongerende bevolking van de Zuid-Soedan en Ethiopië. Massale sterfte van zuigelingen was het gevolg. In Nederland wist men toen nog niet dat Afrikanen in overwegende mate lactose-intolerant zijn. Er zijn uitzonderingen zoals de Masai. Maar dat zijn veehouders. De intolerantie is bij deze mensen verdwenen door natuurlijke selectie, net zoals bij ons Noord-Europeanen.)

Veganisten weten hopelijk dat glutenintolerantie evenals lactose-intolerantie een goede gezondheid kan belemmeren. (In de VS is 70% van de bevolking in een of andere mate glutenintolerant!) Maar als veganisten lijden aan glutenintolerantie hoe moeten ze dan hun skelet overeind houden wanneer ze de door hun zo gewaardeerde granen en producten daarvan gemaakt niet meer mogen eten? Ik denk dat ze dan niet erg gezond zullen zijn.

8. Aan het einde van zijn artikel schrijft van den Berg: “Wat is er nog nodig voor (sic) mensen beseffen dat veganisme een (bedoelt hij, er kunnen er meer zijn?) panacee is voor tal van morele en medische problemen?” Hij meent dus dat de mensheid zich moreel zal verheffen zodra uitsluitend granen, fruit en groenten worden genuttigd. In India eet ca. 80% van de bevolking vegetarisch. En zie, toch moorden, verkrachten, stelen, brandschatten en corrumperen de Indiërs er lustig op los.

Naschrift van de redactie

Het artikel van Floris van den Berg was, zo schreef hijzelf toen hij zijn artikel instuurde, begonnen als een boekbespreking, maar omdat hij er zoveel andere boeken bijhaalde werd het meer een los essay. De redactie heeft het toch meer als een boekbespreking gezien. Dat houdt in dat er een beknopte samenvatting van een boek (of boeken) wordt gegeven. Daarbij neemt de redactie aan dat als de schrijver van de recensie een bewering uit het boek aanhaalt zonder daar een uitgebreide bewijsvoering bij te leveren, die bewijsvoering in het boek wel te vinden is. Of die bewijsvoering deugt, is natuurlijk een andere vraag. Daarvoor zou je het boek moeten lezen – en dat is natuurlijk ook vaak de bedoeling van de recensent.

De Vrijdenker is een opiniërend maandblad voor vrijdenkers. Dat wil niet zeggen dat elke opinie ook gepubliceerd wordt. Het propageren van wanen wordt door de redactie afgewezen, maar veganisme ziet de redactie niet als een waan, eerder als een nobel ideaal. Niemand is verplicht dit ideaal over te nemen of het met de strekking van een artikel eens te zijn.

In het meinummer stonden vier artikelen over dieren bij elkaar, allemaal met een ander uitgangspunt, die mijns inziens een redelijk evenwichtig geheel vormden. De meeste vrijdenkers zullen waarschijnlijk van mening zijn dat dierenleed zo veel mogelijk moet worden voorkomen en dat de ‘ecologische voetafdruk’ van vleeseters veel te groot is. Dat hoeft echter niet in te houden dat iedereen veganist zou moeten worden.

Zelf ben ik de laatste tijd ook minder vlees gaan eten, onder andere door de artikelen van Van den Berg. Maar een veganist zal ik hoogstwaarschijnlijk niet worden.

Namens de redactie, Jan van der Werff

GroenLinks en Ab Harrewijn

JOS VAN DIJK

In het meinumner van De Vrijdenker schrijft Rik Min dat Ab Harrewijn, tot zijn overlijden in 2002 kamerlid voor GroenLinks, bijgedragen heeft aan “het oprukken van de PVV in Nederland”. “Naar mijn mening,” schrijft hij er eerst nog bij om dan na een paar algemene opmerkingen over Verlichting en socialisme, zonder enige bewijsvoering ten aanzien van Harrewijn of GroenLinks te concluderen: “Sinds de opkomst van Fortuyn en Wilders *weet ik het zeker* (cursief JvD): GroenLinks en Ab Harrewijn gaven door hun idealistische opstelling de kans aan rechts om het debat over hoe nu verder met het verbeteren van de materiële positie van de bevolking op een absurde wijze te domineren.”

Hoe een wetenschappelijk medewerker kan ontsporen: eerst een stelling poneren en twee tellen later die stelling voor waar aannemen. Dit is geen vrij denken meer, dit is je reinste flauwekul.



De Canon van de Godsdiensthysterie



JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen, 1951) beidt zijn tijd.

Niks aparts

Een school voor hekserij? Ben jij nou mal?
Je denkt toch niet dat zoiets echt bestaat
Dat Zweinstein uit dat boek van Harry Potter?

Een kind dat naar een toverschool toegaat!
Een speciale school! Kan het nog zotter?
Dat blijft toch niet verborgen voor de Kerk?

Nee, wie zoiets bedenkt dat is een spotter
Magie en hekserij zijn Satans werk
En vind je niet apart maar overal

Bijvoorbeeld al die doeraks in *mijn* klas:
Een goddeloos, bezeten duivelsras!



Antoinette Bourignon

Rijssel, Frankrijk, 1639

De vrome Antoinette Bourignon, lerares op een meisjesschool, weet haar 50 leerlingen ervan te overtuigen dat ze door de duivel bezeten zijn.

Allen bekennen aan hekserij te doen, rond te vliegen op bezemstelen en babyvlees te eten.

Net als men op het punt staat de hele club op de brandstapel te brengen wordt de schuld verschoven naar de directrice, die op het laatste moment weet te ontkomen.

(Tussen 1400 en 1650 zijn in Europa minstens 200.000 personen op beschuldiging van hekserij verbrand. Soms was het bewijs zwak.)

(Ingezonden mededeling)



Atheïstisch Seculiere Partij

www.atheistisch-seculiere-partij.nl
info@atheistisch-seculiere-partij.nl

Wethouder Hillenaarplantsoen 26
2284 VT Rijswijk

PERSBERICHT

ATHEÏSTISCH SECULIERE PARTIJ (ASP) GEREgistREERD ALS POLITIEKE PARTIJ

Deventer, 16 mei 2013

Betreft: Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) geregistreerd als politieke partij

ASP GEREgistREERD ALS NIEUWE POLITIEKE PARTIJ

De Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) is maandag 13 mei door de Kiesraad geregistreerd als nieuwe politieke partij. Dat laat het bestuur van de ASP weten. De Atheïstisch Seculiere Partij is nu toegevoegd aan de lijst van politieke partijen in Nederland.

Voorzitter Hans de Vries van de Atheïstisch Seculiere Partij is tevreden met de registratie van de ASP als nieuwe politieke partij. "Dit betekent dat we als politieke partij de volgende stappen zullen nemen om onze standpunten onder de aandacht van het publiek te brengen. We streven als politieke partij om een daadwerkelijke seculiere samenleving te realiseren."

De Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) zal bij haar politiek handelen uitgaan van de volgende primair politieke uitgangspunten:

- 1. Volledige scheiding van staat en religie**
- 2. Alleen openbaar onderwijs**
- 3. Er is maar één wet die geldt voor iedereen, dus geen aparte wetten voor welke religie dan ook**

De Nederlandse samenleving bestaat voor meer dan vijftig procent uit inwoners die zonder godsdienst en dus seculier leven. De ASP wil deze mensen politiek vertegenwoordigen. De ASP streeft een seculiere samenleving na waarin de individuele vrijheid en daarmee de gelijkheid van iedereen is gewaarborgd. In een seculiere samenleving is de persoonlijke ontplooiing vrij van religieuze sturing en invulling. De openbare en publieke ruimten in de samenleving dienen vrij te zijn van elke vorm van religieuze uitingen. **De ASP is de Partij van de Rede.**

De ASP zal in de politieke arena de volledige scheiding van staat en religie nastreven in alle delen van samenleving. Dat betekent ook een scheiding tussen onderwijs en godsdienst; een scheiding tussen wet en kerk; een scheiding tussen media en religie en een scheiding tussen dienstverlening (zorg en welzijn) en geloof. Geen enkele godsdienstige of levensbeschouwelijke groepering kan zich beroepen op privileges op grond van hun geloof. Financiële steun van de overheid aan religieuze organisaties of instellingen is niet wenselijk. Voor de ASP is **Religie een privézaak en is het niet meer dan een overtuiging of een mening.**

De ASP is voor alleen Openbaar Onderwijs voor iedereen in de Nederlandse samenleving. De volledige scheiding tussen staat en kerk houdt ook in scheiding tussen geloof en onderwijs. De Atheïstisch Seculiere Partij streeft de opheffing van de religieuze inrichting van het bijzonder onderwijs na. Zonder religieuze inrichting is er in het onderwijs ruimte tot het invullen van pedagogische didactische onderwijsmethoden afgestemd op de behoeften en wensen van de lerenden. Het onderwijs is gebaseerd op wetenschappelijk onderbouwde kennis en geeft een breed palet van alle levensovertuigingen en filosofische bespiegelingen. Alleen met openbaar onderwijs kan wetenschappelijk geborgde kennis, vaardigheid, ontwikkeling, beroepskwalificatie die ook gericht is op maatschappelijke participatie, worden gerealiseerd. ***Het onderwijs is godsvrij, seculier, wetenschappelijk geborgd!***

Voor de ASP is er maar één wet en die geldt voor iedereen in gelijke mate. Dus geen aparte wetten voor wie of wat dan ook. Ieder wettelijk privilege ten gunste van religie, of welke levensbeschouwelijke zienswijze dan ook, dient te verdwijnen.

Geloofsgroepen zullen zich niet kunnen beroepen op privileges die uitzonderingsposities creëren voor religie. De Nederlandse wetgeving kent veel artikelen waarbij uitzonderingen worden gemaakt voor christenen, moslims en joden ten opzichte van niet-gelovigen of andersgelovigen. Deze geprivilegieerde religieuze wetten worden door de ASP als 'religianten' wetten aangeduid. In de seculiere samenleving geldt elke wet voor elk individu en/of rechtspersoon in gelijke mate. Er is dan ook een scheiding tussen recht/wetgeving en godsdienst. ***De wetgeving is gevrijwaard van 'religianten' uitzonderingen!***

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met

Atheïstisch Seculiere partij: 06-20013125 (J. Hans de Vries, voorzitter)

e-mailadres: j.de.vries@atheistisch-seculiere-partij.nl

Tevens ontvangt u het politieke primaire programma van de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP)

- o - o - o - o - o -

Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) Partij van de Rede Secretariaat: Wethouder Hillenaarplantsoen 26 – 2284 VT Rijswijk Webadres: http://www.atheistischseculierepartij.nl mailadres: info@atheistisch-seculiere-partij.nl ; Voorzitter: Hans de Vries Telefoon: 06-20013125

De Hof van Eden



HANS LOUIE KOEKOEK (1935, Rotterdam) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

Alweer 27 jaar geleden ging het goed mis nabij het Russische dorpje Pripjat. De daar gevestigde kerncentrale – in het westen beter bekend als Tsjernobyl – was in een onomkeerbaar negatief proces geraakt. De technici spraken alle mogelijkheden aan om de centrale in het gareel te houden.

We weten nu dat het niet lukte, een *meltdown* was niet te voorkomen. Als een op hol geslagen paard denderde de kerncentrale richting zelfvernietiging. Een krachtige explosie legde de boel goeddeels in de as.

In die as school het venijn: die was zwaar radioactief. Dat beseften de eenvoudige dorpingen niet meteen. Horden mensen stonden gezamenlijk met de mond open van verbazing naar het machtige gratis vuurwerk te kijken. Eindelijk een verzetje! Ze hadden geen idee dat ze radioactieve lucht inademen. De eerste mensen kregen al na 20 minuten longaandoeningen, anderen soms enkele maanden later, en heel soms jaren later. Niemand kwam er ongedeerd vanaf. De longen verpulverden als het ware. De prijs was hoog voor gratis vuurwerk, hoe mooi het ook was.



de reactor van Tsjernobyl

De autoriteiten, die beter op de hoogte waren van de gevaren, deden wanhopige pogingen de radioactieve stoflaag te laten verwijderen, maar hoe moest dat gebeuren? Met robots ging men aanvankelijk aan de slag. Ze kwamen niet aan opruimen toe. De straling was te hevig en de robots raakten in de war, uit de koers en defect.

Men besloot om de zaak van boven aan te pakken. Helikopterpiloten moesten het nucleaire afval vanuit de lucht met een speciale substantie bedekken. Daar was moed voor nodig. Want ook boven de centrale was de lucht radioactief.

Uiteindelijk was de boel bedolven onder een bescherm laag, die overigens onvoldoende bescherming bood.

Nu was het zaak om vrijwilligers aan te trekken, die in beschermende kledij de rommel bijeen moesten harken en ergens dumpen. De mannen die zich daarvoor leenden werden liquidators genoemd. Niet één van hen leeft er nu – 27 jaar later – nog. Ze stierven na een zwaar ziekbed.

Foto's op internet tonen vreselijk aangetaste lichaamsdelen. Een rauw stuk vlees, zo lijkt het tenminste, blijkt ooit de hand van een helikopterpiloot te zijn geweest te zijn.

Bijna 30 jaar later, is er nog een tamelijk groot gebied waar de straling te hevig is voor mensen. Het is verboden terrein. Menigeen zal denken: in dat gebied wil ik nog niet dood worden aangetroffen, daar zie je geen hond.

Ik kan u melden: u zou er wel degelijk honden kunnen aantreffen, maar niet alleen honden. Alle dieren die maar een paar jaar leven, kunnen er door hun relatief korte levensduur onbekommerd bestaan en zich voortplanten. Biologen zijn er opgetogen over. Er worden insecten gespot die voor de kernramp vrijwel onvindbaar waren. Uitgestorven, dacht men. Maar niet alleen zoogdieren, ook de plantenwereld heeft zich in dat gebied verruimd. Aan de struiken en bomen hangen weer velerlei vruchten, de appels blozen je verleidelijk toe. Ook grondvruchten zoals aardbeien, aalbessen en frambozen tonen zich in overvloed. De natuur heeft zich niet alleen hersteld maar zelfs verruimd.

Wat is nu de kern van deze column?

De mens blijkt schadelijker voor de natuur dan een radioactieve stofwolk. Het gebied is louter gelijk **de Hof van Eden**. Denk maar aan de blozende appel. De verboden vrucht!

Doordat het gebied niet betreden mag worden, krijgt de natuur de kans om “natuurlijk” te zijn. Ik vermeld het nogmaals: de mens blijkt schadelijker te kunnen zijn dan een radioactieve ramp.

Dat lijkt mij het overdenken waard.